

DZIENNIK URZĘDOWY WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

Katowice, dnia 8 grudnia 2025 r.

Poz. 7232

UCHWAŁA NR XIX/308/2025 RADY MIEJSKIEJ W DĄBROWIE GÓRNICZEJ

z dnia 26 listopada 2025 r.

w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Dąbrowa Górnicza na lata 2025-2028

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2025 r. poz. 1153) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), po uzyskaniu pozytywnej opinii Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na wniosek Prezydenta Miasta Dąbrowa Górnicza

Rada Miejska w Dąbrowie Górniczej uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Program Opieki nad Zabytkami Gminy Dąbrowa Górnicza na lata 2025-2028 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie Uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Dąbrowa Górnicza.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego.

Wiceprzewodniczący Rady Miejskiej w Dąbrowie
Górniczej

Artur Borowicz

Załącznik do uchwały Nr XIX/308/2025
Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej
z dnia 26 listopada 2025 r.

**DĄBROWA
GÓRNICZA**
dla aktywnych

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY DĄBROWA GÓRNICZA
NA LATA 2025-2028**

Opracowanie: Muzeum Miejskie „Szttygarka”

Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	9
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	9
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa	9
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	12
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych miasta Dąbrowa Górnicza).....	12
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta	17
5.2.1. Charakterystyka ogólna Dąbrowy Górniczej	17
5.2.2. Historyczne uwarunkowania ukształtowania struktury przestrzennej Dąbrowy Górniczej	17
5.2.3. Położenie Dąbrowy Górniczej i jej zasób przyrodniczy	19
5.2.4. Zarys historii obszaru Dąbrowy Górniczej	20
5.2.5. Krajobraz kulturowy	22
5.2.6 Zestawienie zabytków nieruchomości z terenu miasta wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Śląskiego.....	28
5.2.7 Zestawienie obiektów z terenu Dąbrowy Górniczej wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków	30
5.2.8 Zabytki ruchome	31
5.2.9 Zabytki archeologiczne z uwzględnieniem działalności Muzeum w ochronie dziedzictwa archeologicznego	33
6. Dziedzictwo niematerialne, upamiętnienia na terenie miasta oraz działalność instytucji w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego	34
7. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	36
8. Założenia programowe	37
9. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami.....	40
10. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	40
11. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	42
11.1. Dotacje	43
12. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	44
13. Spis tabel i map	44
Bibliografia	45

1. Wstęp

Zabytki i szeroko rozumiane dziedzictwo kulturowe jest nieodłącznym elementem działalności człowieka. Historia poszczególnych państw, regionów i gmin pozostawia po sobie oprócz dokumentów pisanych, publikacji i ikonografii także krajobraz kulturowy i zabytki wytworzone w toku dziejów. Tworzą one bardzo ważny element tożsamości narodowej i regionalnej oraz są fundamentem w formowaniu się tzw. „Małych Ojczyzn”.

Jednym ze sposobów ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków jest Gminny Program Opieki nad Zabytkami, zwany dalej „Programem”. Zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2024 poz. 1292 z późn. zm.) samorząd lokalny Dąbrowy Górniczej sporządza taki program oraz w cyklu kilkuletnim go aktualizuje. Jest to dokument polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całego obszaru miasta w jego granicach administracyjnych. Przedsięwzięcia związane z szeroko pojętą ochroną zabytków skierowane są do wszystkich mieszkańców miasta, a w szczególności do ich właścicieli i użytkowników. Społeczność lokalna, do której adresowany jest poniższy dokument jest beneficjentem ostatecznym jego zapisów. Treści sformułowane w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Dąbrowy Górniczej mają za zadanie wzbudzenie w lokalnej społeczności świadomości wspólnoty kulturowej. Ponadto zapisy Programu mają na celu wytworzenie lokalnych postaw patriotycznych, poczucia dumy z bycia mieszkańcem Dąbrowy Górniczej, a także zachęcać do działań na rzecz ochrony wartości zabytkowej i kulturowej najbliższego otoczenia.

Niniejszy Program oparty jest o ogólnokrajowe założenia metodologiczne, określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami na obszarze miasta, a w szczególności wskazuje konieczne do wykonania zadania oraz sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Jest swoistym poradnikiem i zbiorem wskazówek dla pracowników administracji lokalnej oraz mieszkańców. Jednym z najważniejszych celów Programu jest wskazanie dróg do realizacji widocznej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie miasta. Ponadto Program jest dokumentem mającym wzbudzać zaangażowanie mieszkańców w opiekę nad zabytkami i zachęcać ich do współpracy w tym zakresie z władzami miasta.

Program stanowi metodyczne uporządkowanie wiedzy na temat stanu obecnego oraz wizji działań przyszłych związanych z ochroną zabytków. Dlatego też jest pomocą dla aparatu administracyjnego w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe miasta. Niezwykle ważna w realizacji Programu jest współpraca środowisk samorządowych, konserwatorskich i lokalnych przy jego realizacji. Działania związane z realizacją Programu w założeniu jego twórców mają przynieść wymierne korzyści takie jak: zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, polepszenie stanu obiektów zabytkowych, zwiększenie atrakcyjności przestrzeni publicznych i doprowadzenie do wzrostu rozwoju społeczno-gospodarczego i aktywizacji turystycznej miasta w oparciu o jego zasób zabytkowy.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Gminny program opieki nad zabytkami powstał na podstawie art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2024 poz. 1292). Rozdział 8 w/w ustawy traktuje o tworzeniu Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, który jest nadrzędnym dokumentem w odniesieniu do lokalnych programów opieki. Art. 87 ustawy stanowi, że zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Program opieki nad zabytkami na poziomie gminnym jest tworzony w oparciu o Gminną Ewidencję Zabytków, przyjmuje go rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program jest następnie ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z jego realizacji prezydent miasta sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy.

Program taki ma na celu, w szczególności:

- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Prawne regulacje poświęcone ochronie zabytków w Polsce znaleźć można w następujących ustawach:

- **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej** z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997 r., nr 78 poz. 483 z późn. zm.)

Art. 5 stanowi: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1 stanowi: “Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Art. 86 stanowi: „Każdy jest zobowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

- **Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. 2024 poz. 1292, t.j.)

Ustawa ta jest głównym aktem prawnym dotyczącym ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Określa ona politykę zarządzania zabytkami oraz wyznacza główne zadania państwa oraz obywateli. Wprowadza także pojęcia ochrony zabytków i opieki nad nimi, dlatego też przy opracowywaniu niniejszego dokumentu należy odnieść się do szeregu artykułów w niej zawartych.

Ważne dla opracowywania tego dokumentu są kolejne artykuły w/w ustawy, które znajdują krótkie omówienie w dalszej części rozdziału. Będą to kolejno artykuły: 3, 4, 5, 6, 7, 16, 17 i 18, 19, 21, 22 i 89.

Art. 3 określa podstawowe pojęcia użyte w ustawie, czyli: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania: konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku. Jednym z najważniejszych pojęć określonych w ustawie to pojęcie zabytku, który ujęty jest jako nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4 traktuje o ochronie zabytków, która polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie. Ponadto działania organów administracji winny iść w kierunku udaremnienia niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, a także przeciwdziałania kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę. Ważnym aspektem działania administracji jest uwzględnianie ochrony zabytków w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 5 definiuje zagadnienia związane z opieką nad zabytkiem, która winna być sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza. Polega ona w szczególności, na zapewnieniu warunków:

1. naukowego badania i dokumentowania zabytku;
2. prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
3. zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
4. korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
5. popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Art. 6 obejmuje szeroko rozumianą definicję zabytku i w układzie rzeczowym klasyfikuje przedmioty ochrony, które w myśl zapisów podlegają ochronie i opiece bez względu na stan zachowania, a mianowicie zabytki nieruchome będące w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

W dalszej części art. 6 wymienione są podlegające ochronie i opiece zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi,
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

Kolejna grupa zabytków wymieniona w art. 6 to zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Zgodnie z ustawą ochronie mogą podlegać także nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Art. 7 dotyczy form ochrony zabytków, którymi są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 1a) wpis na listę Skarbów Dziedzictwa,
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Art. 16 stanowi o możliwościach tworzenia parków kulturowych. Zgodnie z zapisami ustawy rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy jest formą ochrony zabytków mającą szczególne znaczenie przy ochronie krajobrazu

kulturowego, niezależnie od tego, czy na terenie tym znajdują się zabytki objęte innymi formami ochrony. Zapisy dotyczące parku kulturowego są kontynuowane w **art. 17** ustawy, gdzie określono możliwe do ustanowienia zakazy i ograniczenia dotyczące tworzonego parku kulturowego, a w szczególności dotyczące:

1. prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
2. zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;
3. umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;

Ponadto w **art.17** wskazano możliwość ustanowienia zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury oraz składowania lub magazynowania odpadów.

Art. 18 dotyczy m.in. uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Ponadto w koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Art. 19 odnosi się do zasad ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, w których uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

Powyższy artykuł wskazuje, że w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

Artykuł ten odnosi się także do uchwały określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, w których należy także uwzględnić w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa powyżej.

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 21 traktuje o ewidencji zabytków, która winna być podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22 reguluje zagadnienie ewidencji zabytków, a w szczególności reguluje sprawę prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Zgodnie z tymi regulacjami Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką

ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Art. 89 wskazuje organy ochrony zabytków, którymi są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

- **Ustawa Prawo budowlane** z dnia 7 lipca 1994 r. (Dz. U. 2025 poz. 418 z późn. zm.)

Ustawa traktuje zabytki w sposób szczególny i podkreśla fakt, że obiekt budowlany należy projektować i budować, zapewniając ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

- **Ustawa o samorządzie gminnym** z dnia 8 marca 1990 roku (Dz. U. 2025 poz. 1153 t.j.)

Art. 7 ust.1 ustawy stanowi, że zaspokajanie potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne gminy obejmują zagadnienia związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami (pkt 9).

Wyżej omówione akty prawne są najważniejszymi dokumentami legislacyjnymi, na których opierają się działania władz państwowych, wojewódzkich i samorządowych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Wiele jednak działań wykracza poza zapisy w/w ustaw, dlatego też dodatkowe uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawierają m.in.:

- **Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** z dnia 27 marca 2003 r. (Dz.U. 2024 poz. 1130 z późn. zm.)

Ustawa stanowi co powinno być uwzględniane podczas sporządzania planu ogólnego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także ustaleniach lokalizacji inwestycji celu publicznego. W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym należy uwzględnić wymagania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, a także dóbr kultury współczesnej.

- **Ustawa Prawo ochrony środowiska** z dnia 27 kwietnia 2001 r. (Dz.U. 2025 poz. 647 z późn. zm.)

Ustawa stanowi, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych. Dodatkowo ustanawia, iż prognoza oddziaływania na środowisko, sporządzana przy okazji opracowywania: polityk, strategii, planów lub programów powinna: określać, analizować i oceniać przewidywane, znaczące oddziaływanie na środowisko, a także zabytki.

- **Ustawa o ochronie przyrody** z dnia 16 kwietnia 2004 r. (Dz.U. 2024 poz. 1478 z późn. zm.)

Ustawa określa m. in. procedury dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską. Wojewódzki konserwator zabytków wydaje zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

- **Ustawa o gospodarce nieruchomościami** z dnia 21 sierpnia 1997 r. (Dz.U. 2024 poz. 1145 z późn. zm.)

Zapisy ustawy stanowią, że jednym z celów publicznych jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz precyzuje, jakie działania wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

- **Ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** z dnia 25 października 1991 r. (Dz.U. 2024 poz. 87 t.j.)

W rozumieniu ustawy działalność kulturalna polega na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury. Państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegającą na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych, a także opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa narodowego w Rzeczypospolitej Polskiej i za granicą. Ustawa stanowi, że jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym.

- **Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** z dnia 24 kwietnia 2003 r. (Dz.U. 2025 poz. 1338 t.j.)

Ustawa stanowi, że gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe/stowarzyszenia.

Duża część zasobów zabytkowych znajduje się w gestii muzeów i bibliotek. Stąd ważne zapisy związane z zasadami ochrony zabytków znajdujących się w tych instytucjach uregulowano w następujących dokumentach legislacyjnych:

- **Ustawa o muzeach** z dnia 21 listopada 1996 r. (Dz.U. 2022 poz. 385 t.j.)

Ustawa ta zawiera zapisy o przechowywaniu, zabezpieczaniu i udostępnianiu zabytków. Zgodnie z zapisami tej ustawy, Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określa, w drodze rozporządzenia, zakres, formy i sposób ewidencjonowania zabytków w muzeach.

- **Ustawa o bibliotekach** z dnia 27 czerwca 1997 r. (Dz.U. 2022 poz. 2393 t.j.)

Zapisy ustawy stanowią, że biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Kolejnym obszarem gromadzenia obiektów zabytkowych są archiwa. Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy, które zawiera:

- **Ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** z dnia 14 lipca 1983 r. (Dz.U. 2020 poz. 164 z późn. zm.).

Narodowy zasób archiwalny służy nauce, kulturze, gospodarce narodowej oraz potrzebom obywateli. Nadzór nad narodowym zasobem archiwalnym sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego za pośrednictwem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych.

Pozostałe akty wykonawcze i rozporządzenia regulujące sferę ochrony i opieki nad zabytkami znajdują się w poniższym zestawieniu. Są to:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 30, poz. 259),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 75, poz. 706),
- Rozporządzenie Rady Ministrów Kultury z 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 roku Nr 102, poz. 1066),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2020 roku poz.1901),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 roku Nr 124, poz. 1304 z późn. zm.),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 roku Nr 212. poz. 2153),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie udzielania dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r., poz. 110),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 roku Nr 89, poz. 510),

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2021 r., poz. 56 t.j.),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. z 2021 r., poz. 81 t.j.),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2019 roku poz.1470).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Strategiczne cele polityki państwa i uwarunkowania formalnoprawne w zakresie ochrony zabytków zostały zawarte w Krajowym Programie Ochrony Zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026 – Uchwała Nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. (M.P. 2023 poz. 1470 z późn. zm.). Program Opieki nad Zabytkami Gminy Dąbrowa Górnicza na lata 2025 – 2028 wpisuje się w jego założenia: głównym celem Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce, a cel ten jest realizowany przez następujące 3 cele szczegółowe i podporządkowane im kierunki działań:

Cel szczegółowy 1 – Weryfikacja wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości

Kierunki działania:

1. Podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju
2. Ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości
3. Realizacja międzynarodowych zobowiązań

Cel szczegółowy 2 - Wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków

Kierunki działania:

1. Cyfryzacja procesów administracyjnych
2. Wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków
3. Reforma finansowania ochrony i opieki nad zabytkami

Cel szczegółowy 3 - Rola zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja)

Kierunki działania:

1. Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych
2. Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Dąbrowa Górnicza na lata 2025 – 2028 wykazuje spójność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

- **Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2022 - 2025** - Uchwała Nr VI/43/9/2022 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 25.04.2022 r. (Dz. U. Woj. Śl. z 2022 r. poz. 3000 z późn. zm.)

Program opiera się na stwierdzeniach zawartych we wprowadzeniu, brzmiących następująco: „Zabytki to ślady działalności ludzkiej. Są niezastąpionym źródłem informacji o życiu i działaniach człowieka oraz o historycznym rozwoju umiejętności artystycznej i technicznej. [...] Tendencje europejskie i polityka państwa

skłaniają się do skoncentrowania ochrony i opieki nad zabytkami w regionach, jako obszarach najbardziej efektywnych i docelowych miejsc oddziaływania wdrażanych polityk i programów. [...] Na terenie województwa śląskiego od wieków krzyżowały się główne europejskie trakty handlowe łączące północ z południem, z doliną Odry oraz zachód ze wschodem, pasmem nizin położonych wzdłuż północnego przedgórzia Sudetów i Karpat. Takie usytuowanie ziem województwa umożliwiało wielowiekowe kontakty z Europą Południową i Zachodnią, co zaowocowało swoistą mieszkanką narodów, kultur i religii. Wielokulturowość ziem województwa przejawia się w dziełach pochodzących z różnych prądów kulturowych oraz w bogactwie kultury duchowej znajdującej odzwierciedlenie w wierzeniach, języku, obrzędowości – jest atutem i szansą rozwoju województwa”.

Ponadto celem głównym programu jest poprawa stanu zachowania zabytków oraz włączenie ich w procesy rozwoju gospodarczego i społecznego województwa z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju. Misja programu winna być realizowana za pomocą wyznaczonych celów strategicznych:

- Cel strategiczny I – Zrównoważone zachowanie dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego) i włączenie go w zarządzanie procesami gospodarczymi,
- Cel strategiczny II – Kształtowanie pozytywnego klimatu dla instytucji i włączenia społecznego w opiekę nad dziedzictwem kulturowym regionu.

O wartości dziedzictwa stanowi jego autentyzm rozumiany jako zachowana oryginalna substancja materialna oraz konteksty kulturowe. Właściwie zachowane, autentyczne, atrakcyjnie eksponowane i udostępnione zabytki będą stanowić ważny element rozwoju gospodarczego regionu. Dla celu strategicznego sformułowano trzy cele operacyjne:

- I.1 – Weryfikacja zasobów zabytkowych województwa
- I.2 – Budowa kompleksowej strategii i wywiedzionego z niej systemu zarządzania dziedzictwem kulturowym województwa
- I.3 – Zarządzanie materialnym i niematerialnym dziedzictwem, jako element strategii gospodarczej województwa śląskiego.

Poszanowanie dla zabytków, historii i tradycji regionu wynika z wiedzy i identyfikacji z daną przestrzenią. Jedynie wysoka świadomość społeczna o wartościach zabytków i tradycji oraz potrzeba ich zachowania dla przyszłych pokoleń są w stanie zapewnić kształtowanie obrazu kulturowego województwa z poszanowaniem jego historii i według zasad zrównoważonego rozwoju. Osiągnięcie tego celu wymaga propagowania wiedzy o zabytkach oraz aktywizacji społeczeństwa na rzecz opieki nad zabytkami. Cele te można osiągnąć przez szeroko zakrojone działania edukacyjne oraz popularyzację i promocję wiedzy o zabytkach, a także wspieranie działań zachęcających do poznawania dziedzictwa kulturowego regionu i stosowanie zachęt do pracy na rzecz opieki nad zabytkami przez nagradzanie przykładów dobrych praktyk.

Dla drugiego celu strategicznego sformułowano dwa cele operacyjne:

- II.1 – Upowszechnianie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami na wszystkich poziomach edukacji
- II.2 – Włączenie społeczności lokalnych w procesy opieki nad dziedzictwem kulturowym od poziomu strategii do wspólnych, systemowych działań.

Województwo śląskie jest obszarem o wyjątkowym, zróżnicowanym i bogatym dziedzictwie kulturowym. Zasoby dziedzictwa, zarówno materialne, jak i niematerialne, mają szczególne znaczenie w zachowaniu tożsamości regionu oraz kształtowaniu atrakcyjności gospodarczej i turystycznej województwa. W obszarze tym wyróżniono szereg makroregionów kulturowych, a w tym także Zagłębie, będące miejscem, gdzie leży Dąbrowa Górnicza. W programie wskazano także na specyficzne dziedzictwo krajobrazu kulturowego, a m.in. krajobraz górnictwa i hutnictwa kruszcowego oraz rudy darniowej żelaza – wiele tego typu śladów znajdujemy na terenie Dąbrowy Górniczej.

Dąbrowa Górnicza wymieniana jest także wśród miast posiadających w swoich zasobach zabytkową substancję przemysłową. Zabytki wywodzące się z okresu industrializacji (od XVIII do XX wieku) są szczególnie ważną grupą obiektów zabytkowych województwa wyróżniającą się w skali kraju i Europy. Są to zespoły obiektów przemysłowych związanych z:

- górnictwem węgla kamiennego (m.in. zespół budynków kopalni Ignacy w Rybniku Niewiadomiu; zespół ruchu I kopalni Saturn w Czeladzi; zabudowa szybu Andrzej dawnej kopalni Błogosławieństwo Boże, obecnie Pokój, w Rudzie Śląskiej - Wirku; zabudowa szybu Franciszek kopalni Wawel w Rudzie Śląskiej; kopalnia Marcel w Radlinie, kopalnia Anna w Pszowie, kopalnia Królowa Luiza w Zabrze-Zaborzu; dawna kopalnia Guido oraz Główna Kluczowa Sztolnia Dziedziczna w Zabrzu;

- zespół szybu Alfred kopalni Wełnowiec w Katowicach-Wełnowcu; zespół szybu Bartosz kopalni Katowice w Katowicach);
- wydobywaniem i przetwórstwem metali nieżelaznych (m.in. Zakłady Metalowe Silesia w Świętochłowicach-Lipinach; podziemia Zabytkowej Kopalni Rud Srebrnośnych i Sztolnia Czarnego Pstrąga w Tarnowskich Górach);
 - hutnictwem żelaza (m.in. wieża wsadowa huty Waleska w Palowicach; wieża wyciągowa do wsadu wielkopiecowego w Porębie; dawna Królewska Odlewnia Żeliwa, obecnie GZUT SA. w Gliwicach; Zespół Huty w Tychach - Paprocanach, Huta Częstochowa w Częstochowie, **Huta Bankowa w Dąbrowie Górniczej**, Huta Pokój w Rudzie Śląskiej, Huta Zabrze w Zabrzu.

Innym ważnym aspektem w upowszechnianiu wiedzy na temat zabytków przemysłowych jest funkcjonowanie Szlaku Zabytków Techniki, którego składową stanowi Kopalnia Cwiczebna Muzeum Miejskiego „Sztugarka” w Dąbrowie Górniczej. Szlak Zabytków Techniki jest tematycznym, samochodowym szlakiem turystycznym, który łączy obiekty związane z dziedzictwem przemysłowym województwa śląskiego. Obecnie tworzy go 40 obiektów. Szlak prezentuje najciekawsze pod względem walorów turystycznych, historycznych i architektonicznych obiekty przemysłowe w województwie śląskim i jest najbardziej interesującą trasą turystyki industrialnej w Polsce. W 2009 roku SZT odwiedziło 470 tys. turystów, rok później było to już pół miliona osób, w 2011 roku 537 tys., w 2012 roku 580 tys. zwiedzających. W roku 2013 obiekty znajdujące się na szlaku odwiedziło już 630 tys. osób. W latach 2016 i 2017 było to już ponad 760 tys. osób. W czołówce najbardziej popularnych obiektów Szlaku znajdują się nie tylko kopalnie (Guido w Zabrzu oraz Kopalnia Rud Srebrnośnych w Tarnowskich Górach), ale i dąbrowska - Kopalnia Cwiczebna Muzeum Miejskiego „Sztugarka”. Została ona wybudowana w latach 1927– 1929 w południowo-wschodniej części terenów górniczych dawnej kopalni węgla „Paryż” i służyła głównie jako obiekt szkoleń pobliskiej Państwowej Szkoły Górniczej i Hutniczej.

Szlak Zabytków Techniki, jako jeden z głównych markowych produktów turystycznych województwa śląskiego prezentuje region na turystycznej mapie kraju. Znaczenie i powodzenie szlaku zostało zauważone na arenie krajowej i międzynarodowej. Szlak był wielokrotnie nagradzany. W 2008 roku otrzymał Złoty Certyfikat Polskiej Organizacji Turystycznej dla najlepszego produktu turystycznego w kraju. W 2010 roku Szlak dołączył do Europejskiego Szlaku Dziedzictwa Przemysłowego (European Route of Industrial Heritage – ERIH), a w tym samym roku został nagrodzony Złotym Medalem Targów Poznańskich dla najlepszego produktu turystycznego w Polsce. Od 2010 roku w czerwcu organizowane jest Święto Szlaku Zabytków Techniki – Industriada, które co roku przyciąga coraz większe grono miłośników techniki. W roku 2013 Święto Szlaku Zabytków Techniki – Industriada otrzymało certyfikat w konkursie Polskiej Organizacji Turystycznej na Najlepszy Produkt Turystyczny Polski, w 2017 roku nagrodzona została Złotym Certyfikatem Polskiej Organizacji Turystycznej. Od roku 2020 Operatorem Szlaku Zabytków Techniki jest Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu.

- **Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”** (Uchwała Sejmiku Województwa Śląskiego nr VI/24/1/2020 z dnia 19 października 2020 r.)

W Strategii w ramach przedsięwzięcia Turystyczne Śląskie wyznaczono następujący zakres działań spójny z przedmiotowym opracowaniem:

- Tworzenie i rozwój atrakcyjnej oferty turystycznej: Beskidów, Śląska Cieszyńskiego, Jury Krakowsko-Częstochowskiej, Krainy Górnej Odry.
- Popularyzacja rozpoznawalności i dalszy rozwój marki Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego i Szlaku Orlich Gniazd.
- Upowszechnienie wiedzy na temat unikalnej wartości historycznej i kulturowej Podziemi Tarnogórskich wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.
- Rozwój turystyki biznesowej i przemysłu wielkich wydarzeń.
- Popularyzacja i rozwój infrastruktury służącej turystyce pielgrzymkowej i turystyce sentymentalno-kulturowej.
- Rozwój turystyki bez barier oraz rozwój bezpieczeństwa na szlakach turystycznych.

- **Plan zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+** - Uchwała Nr V/26/2/2016 z dnia 29 sierpnia 2016 r. (Dz. U. Woj. Śl. z 2016 r. poz. 4619)

Plan 2020+ określa podstawowe elementy układu przestrzennego, ich zróżnicowanie i wzajemne relacje. Cele polityki przestrzennej województwa określone w Planie 2020+ dotyczą gospodarczego wzrostu i innowacyjności, metropolizacji, zapewnienia spójności społecznej i ekonomicznej oraz ochrony naturalnych zasobów środowiska i kształtowania krajobrazów kulturowych. Jako dokument regionalny Plan 2020+ określa ramy i warunki merytoryczne dla podejmowania decyzji

przestrzennych o charakterze strategicznym i koncentruje się na celach ważnych dla rozwoju województwa. Nie narusza przy tym uprawnień gmin w zakresie planowania miejscowego oraz nie stanowi podstawy wydawania decyzji administracyjnych ustalających lokalizacje inwestycji. Program opieki nad zabytkami jest spójny z Planem w zakresie realizacji celów polityki przestrzennej zapisanych w ustaleniach Planu jako:

- Cel I – Dynamizacji i restrukturyzacji przestrzeni województwa,
- Cel II – Wzmocnienia funkcji węzłów sieci osadniczej,
- Cel III – Ochrony zasobów środowiska, wzmocnienie systemu obszarów chronionych i wielofunkcyjnego rozwoju terenów otwartych.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych miasta Dąbrowa Górnicza)

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Dąbrowa Górnicza na lata 2025 – 2028, jest zbieżny z dokumentami miasta o charakterze strategicznym i opracowaniami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej miasta oraz zawierającymi ustalenia dotyczące ochrony środowiska przyrodniczego, opisanymi poniżej:

- **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Dąbrowa Górnicza - II edycja** (Uchwała Nr XXIII/374/08 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 30 stycznia 2008 r. zmieniona Uchwałą Nr XXXIII/706/2017 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 22 listopada 2017 r. oraz Uchwałą Nr LIX/1018/2023 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 6 września 2023 r.)

Studium określa politykę przestrzenną gminy oraz zasady zagospodarowania przestrzennego. Jednym z bardzo ważnych aspektów zagospodarowania przestrzennego gminy jest jego odniesienie do środowiska kulturowego miasta, a w szczególności ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. W Studium omówiono w szeregu punktach zagadnienia kulturowego środowiska miasta, wskazując jednocześnie kilka wniosków płynących z inwentaryzacji w/w zagadnień na terenie Dąbrowy Górniczej. Są to:

- Zachowanie w planowaniu przestrzennym odrębności poszczególnych jednostek – historycznych miejscowości, wsi, przysiółków i kolonii.
- Objęcie ochroną terenów historycznie cennych - układy urbanistyczne, zespoły zabudowy, komponowaną zieleni, parki i cmentarze.
- Sporządzenie planów miejscowych i objęcie ustaleniami ochrony obszarów i obiektów posiadających wartość dla historii i kultury miasta, również zabytków położonych w obrębie terenów zamkniętych, dotychczas pozbawionych jakiegokolwiek formy ochrony i opieki.
- Bezwzględne utrzymanie historycznych osi kompozycyjnych i widokowych, głównych dominant urbanistycznych miasta takich jak: kościół pw. Najświętszej Maryi Panny Anielskiej i Wzgórza Gołonoskiego zwieńczonego kościołem pw. św. Antoniego Padewskiego.
- Zachowanie zabytków nieruchomych - obiektów i zespołów wskazanych do ochrony i ustalenie warunków ich ochrony w planach miejscowych.
- Chronienie i zachowanie reliktów budowli przemysłowych i kolejowych, świadczących o tożsamości miasta i jego dawnej historycznej świetności.
- Uwzględnianie w planowaniu układu komunikacyjnego możliwości wykorzystania śladów dawnej sieci drożnej.
- Zapewnianie nadzorów archeologicznych inwestycjom wielkokubaturowym oraz uwzględnianie możliwości występowania materiałów archeologicznych w sąsiedztwie stanowisk archeologicznych.

Wymienione wyżej wnioski odnoszą się także do Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami. W czasie przygotowywania Studium miasto nie posiadało ewidencji oraz programu opieki nad zabytkami, dlatego też wśród zaleceń na przyszłość wskazano konieczność przygotowania takich dokumentów. Wskazano jednocześnie propozycje obiektów, które powinny zostać objęte gminną ewidencją zabytków. Zestawienia tabelaryczne załączone do Studium obejmują oprócz propozycji potencjalnych obiektów zabytkowych także wykaz wartościowych zespołów budowlanych, układów ruralistycznych i przestrzennych. Przytoczono tutaj

także wykaz stanowisk archeologicznych z rejonu Dąbrowy Górniczej. Dokument Studium podaje warunki ochrony w/w pozycji w formie wpisu do rejestru zabytków bądź gminnej ewidencji.

Jak powiedziano wcześniej, Studium wskazuje listę potencjalnych zabytków nieruchomych nie wpisanych do rejestru wojewódzkiego konserwatora zabytków. Obiekty te posiadają wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Zgodnie z zaleceniami Studium gmina Dąbrowa Górnicza zleciła opracowanie Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Dąbrowa Górnicza, która została przyjęta Zarządzeniem Nr 2108.2014 Prezydenta Miasta Dąbrowy Górniczej z dnia 03.02.2014 roku. W kolejnych latach podjęto prace nad Gminnym Programem Opieki nad Zabytkami, który został przyjęty Uchwałą Nr XVII/380/2016 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 18 maja 2016 r. Dokumenty te stanowią odnośnik do opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na kolejne lata.

Studium zwraca uwagę także na szereg obszarów, które winny zostać objęte ochroną, a wśród nich wymienienia Rejon Trzebieszawice – Sikorka z Bukową Górą. To ważna wskazówka w kontekście odkryć archeologicznych jakich dokonano na Bukowej Górze w 2021 roku.

- **Strategia Rozwoju Miasta: Dąbrowa Górnicza 2030** (Uchwała Nr LII/900/2023 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 8 lutego 2023 roku)

Strategia Rozwoju Miasta Dąbrowy Górniczej spełnia kilka podstawowych funkcji: określa politykę władz lokalnych w perspektywie długookresowych celów rozwojowych miasta, informuje społeczność lokalną, podmioty gospodarcze, instytucje lokalne i zewnętrzne o priorytetach rozwojowych przyjętych przez władze miasta, pomaga w promocji i zwiększeniu rozpoznawalności miasta, wskazuje sposoby wdrożenia i realizacji założeń strategicznych.

Dokument określa Dąbrowę Górniczą jako miasto realizujące system przyjaznych i atrakcyjnych przestrzeni publicznych połączonych w spójną sieć obejmującą centrum miasta, centra lokalne, historyczne założenia urbanistyczne, zabytki, ważne elementy lokalne oraz główne ciągi komunikacyjne.

W obszarze ochrony i opieki nad zabytkami Strategia wskazuje obszary strategicznej interwencji. Takim obszarem jest m.in. OSI – *Centrum Miasta, podobszar śródmieście*, gdzie znajdują się obiekty pełniące istotne funkcje symboliczno-historyczne dla jego mieszkańców. Są to: m.in. Muzeum Miejskie „Sztęgarka” wraz z Kopalnią Ćwiczebną, Zespół Szkół Zawodowych „Sztęgarka” (obecnie należący do Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego), Młodzieżowy Ośrodek Pracy Twórczej.

Wśród przedsięwzięć strategicznych wskazano m.in.: modernizację Domu Kultury w Ząbkowicach, zagospodarowanie zabytkowych budynków dworcowych Centrum, Ząbkowice i Gołonóg oraz kompleksu zabudowań przemysłowych Fabryki Pełnej Życia. W całych operacyjnych Strategii uwzględniono budowę nowoczesnej oferty spędzania czasu wolnego, która jest w wielu wypadkach oparta na obiektach zabytkowych (np. Kopalnia Ćwiczebna) lub obszarach cennych pod względem kulturowym (Bukowa Góra).

- **Program Rewitalizacji: Dąbrowa Górnicza 2023 - aktualizacja – 2020 r.** (Uchwała Nr XXV/542/2020 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 16 grudnia 2020 r.)

Program rewitalizacji obejmował lata 2016–2023 ale warto przytoczyć jego ustalenia. W jego zapisach znajdujemy wiele odniesień do obszarów i obiektów mających znaczenie historyczne i zabytkowe. M.in. dotyczą one dworców kolejowych i terenów przemysłowych.

Zebrany materiał skłonił twórców Programu Rewitalizacji do wyodrębnienia 4 obszarów zdegradowanych:

- **Obszar zdegradowany Dąbrowa**, obejmujący swym zasięgiem dzielnicę i osiedla: Śródmieście, Mydlisce Północ, Mydlisce Południe, Reden i Adamiecki, Aleje, Zielona-Korzeniec-Dziewiąty oraz tereny po KWK Paryż;
- **Obszar zdegradowany Gołonóg**, w skład którego wchodzi osiedla: Gołonóg, Stary Gołonóg, Kasprzak, Tworzeń, a także Manhattan oraz Broadway;
- **Obszar zdegradowany Ząbkowice**, obejmujący swym zasięgiem dzielnicę Ząbkowice;
- **Obszar zdegradowany Strzemieszyce**, który tworzą: Strzemieszyce Wielkie, Strzemieszyce Małe i Hałda Kazdębie.

Wymienione wyżej obszary zdegradowane obejmują cenne obiekty zabytkowe takie jak m.in. Osiedle huty Bankowej przy ulicy Robotniczej, Park Zielona oraz obiekty infrastruktury kolejowej w Ząbkowicach i Strzemieszycach.

W odniesieniu do ochrony i opieki nad zabytkami w gminie Dąbrowa Górnicza warto zwrócić uwagę na zapisy Programu Rewitalizacji w jego aktualizacji z 2020 roku. Wskazano wtedy takie projekty rewitalizacyjne jak:

- **Nowe życie Sztygarki** – rewitalizacja obiektów wraz z zagospodarowaniem terenu na potrzeby Regionalnego Centrum Edukacyjno – Kulturalno – Usługowego.
- **Utworzenie skansenu etnograficznego „Zagroda zagłębiowska” Muzeum Miejskiego „Sztygarka”**
- **Fabryka Pełna Życia** – rewitalizacja śródmieścia Dąbrowy Górniczej (przygotowanie kompleksowej rewitalizacji północnej części śródmieścia ze szczególnym uwzględnieniem obszaru byłej Dąbrowskiej Fabryki Obrabiarek DEFUM i terenów przyległych do dworca kolejowego).
- **Rewitalizacja obiektów poprzemysłowych dawnej kopalni Paryż** celem nadania im nowych, trwałych funkcji gospodarczych, społecznych i kulturalnych oraz kreowaniu bezpieczeństwa i estetyki okolicznych terenów.
- **Rewitalizacja budynku Szybu „PARYŻ” oraz warsztatu szybowego.**

Wymienione projekty rewitalizacji pokrywają się z obszarami zdegradowanymi, a dotyczą szeregu obiektów zabytkowych, zlokalizowanych w śródmieściu Dąbrowy Górniczej. Projekt Nowe Życie Sztygarki obejmuje budynki wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków takie jak: Pawilon I, II i III dawnej szkoły górniczej, a obecnie siedziba Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego i Muzeum Miejskiego „Sztygarka”. Ponadto w skład zespołu wchodził budynek Pawilonu IV, który został wyburzony w 2022 roku ze względu na zły stan techniczny. Ważnym elementem założenia jest Kopalnia Ćwiczebna, stanowiąca niewątpliwą atrakcję turystyczną. Projekt Fabryki Pełnej Życia obejmuje teren dawnej fabryki obrabiarek Defum. Ten zakład zlikwidowany w 2015 roku obejmuje zestaw unikatowych w skali miasta zabudowań hal fabrycznych z początku XX wieku. Są one w założeniach rewitalizacyjnych przewidziane do adaptacji na cele biznesowe, kulturalne lub gastronomiczne z poszanowaniem substancji zabytkowej. Trudnym elementem rewitalizacji śródmieścia Dąbrowy Górniczej są mocno zdegradowane tereny danej KWK „Paryż” poddane w latach 90. XX wieku, nieskoordynowanej prywatyzacji i narażone na postępującą degradację. Znajduje się tam kilka budynków poprzemysłowych, stanowiących zabytki kultury przemysłowej z przełomu XIX i XX wieku, które znajdują się w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków (zespół dawnej kopalni „Paryż” [rejon ul. Perla 10]: kompleks zwartej zabudowy z basztowym nadszybiem szyb „Paryż” i dwoma maszynowniami oraz odrębnymi budynkami rozdzielni głównej – dawnej siłowni, a także obiektami warsztatowymi).

Jak wynika z zapisów w Programie Rewitalizacji został on prawidłowo skorelowany z poszczególnymi zdegradowanymi obszarami miasta, a jednocześnie uwzględnia wartości kulturowe kolejnych budowli zabytkowych. Wskazuje na obiekty będące symbolami miasta takie jak: Bazylika Najświętszej Maryi Panny Anielskiej, kościół pw. Św. Barbary, budynki „Sztygarki”, które zostały wpisane do wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

Twórcy Programu Rewitalizacji podkreślają wpływ realizacji w/w projektów na odpowiednie zagospodarowanie zdegradowanych obiektów zabytkowych oraz ich otoczenia.

Należy też wspomnieć o **Lokalnym Planie Działania dla Ząbkowic**, który dotyczy rewitalizacji Priorytetowego Obszaru Rewitalizacji Ząbkowice. W tym obszarze Projektem Flagowym nr II jest utworzenie centrum kulturalno-rekreacyjnego w oparciu o zabytkowy budynek domu kultury. Projekt flagowy nr III utworzono w oparciu o zabytkowy budynek dworca kolejowego (centrum transportowo – usługowe), a w Projekcie Flagowym nr 5 działania oparto o zabytki ruchome związane z produkcją szkła okiennego i gospodarczego w miejscowej Hucie Szkła Gospodarczego i Hucie Szkła Okiennego Ząbkowice (Promocja tradycji produkcji szkła w Ząbkowicach).

Propozycje działań upamiętniających dziedzictwo produkcji szkła w Ząbkowicach w nawiązaniu do Huty Szkła Gospodarczego i Huty Szkła Okiennego Ząbkowice, w ramach Projektu Flagowego nr 5:

- **Zorganizowanie Dnia Chemika;**
Powrót do dawnej tradycji festynu z koncertami, pokazami i potańcówkami, integrującego dawnych pracowników HSG i mieszkańców. Wydarzenie ma promować lokalne dziedzictwo przemysłowe i markę ząbkowickiego szkła. Obchody dodatkowo wzbogacone o pchli targ, spacer tematyczny i pokazy dmuchania szkła.
- **Zagospodarowanie terenu Huty Szkła Gospodarczego;**
Rekomendowane zachowanie oryginalnych elementów (kominy, elewacje hal). Teren ma zostać włączony w szlaki dziedzictwa poprzemysłowego Metropolii, z możliwością zorganizowania wystaw i wydarzeń kulturalnych. Przestrzeń może zyskać nowe funkcje usługowe i turystyczne, przy jednoczesnym zachowaniu pamięci o Hucie.
- **Wystawa szkła ząbkowickiego;**

Ekspozycja prezentująca wyroby HSG – początkowo kontenerowa, docelowo stała. Możliwe lokalizacje: Dworzec Ząbkowice lub teren dawnej Huty. Zakłada współpracę z muzeami, kolekcjonerami i prywatnymi pasjonatami. Celem jest utrwalenie historii projektantów i promocja designu ząbkowickiego szkła

- **Rozwój turystyki (w tym promocja dzielnicy = stworzenie gadżetów promocyjnych dzielnicy);**
Ząbkowice rozpoznawalne jako „szklana dzielnica”. Włączenie dzielnicy do materiałów promocyjnych miasta, tworzenie gadżetów (np. pamiątek ze szkła), organizację wydarzeń plenerowych i rozwój szlaków tematycznych. Promocja ma opierać się na historii HSG i lokalnym dziedzictwie przemysłowym.
- **Współpraca ze szkołami;**
Wprowadzenie tematyki HSG do zajęć szkolnych (plastyka, historia, edukacja regionalna). Tworzenie materiałów dydaktycznych, organizacja warsztatów i spacerów edukacyjnych. Współpraca szkół z Domem Kultury Ząbkowice i Liceum Sztuk Plastycznych w zakresie zajęć artystycznych i projektów związanych ze szkłem.
- **Zajęcia artystyczne w Domu Kultury Ząbkowice związane ze szkłem;**
Warsztaty z zakresu szkła artystycznego i mozaik. Planowany zakup sprzętu do dmuchania szkła. Promocja lokalnego rzemiosła, integracja mieszkańców i kształtowanie nowej formy twórczości inspirowanej dziedzictwem HSG.
- **Udokumentowanie dziedzictwa Huty Szkła Gospodarczego;**
Zbieranie relacji byłych pracowników, projektantów i mieszkańców w formie „historii mówionej”. Archiwizacja nagrań, zdjęć i dokumentów, publikacje oraz filmy o historii Huty i jej twórcach. Działanie ma zachować pamięć o przemysłowej tożsamości Ząbkowic.

- **Gminny Program Rewitalizacji dla obszaru rewitalizacji Gminy Dąbrowa Górnicza**
(Uchwała Nr XV/240/2025 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 17 lipca 2025 r.)

Gminny Program Rewitalizacji dla obszaru rewitalizacji Gminy Dąbrowa Górnicza (GPR) ma na celu odnowienie procesów rozwojowych na obszarach dotkniętych kryzysem. Program koncentruje się na miejscach, w których na problemy społeczne nawarstwiają się niekorzystne zjawiska gospodarcze, środowiskowe, przestrzenno-funkcjonalne i techniczne.

Kluczowym aspektem wdrażania GPR jest także ożywienie miejsc i obiektów, które utraciły swoje pierwotne funkcje, ale dzięki strategicznej lokalizacji, wartościom kulturowym i przyrodniczym oraz potencjałowi biznesowemu mogą ponownie stać się istotnymi punktami na mapie miasta. Ich rewitalizacja przyczyni się do rozwoju Dąbrowy Górniczej i poprawy jakości życia mieszkańców.

Dodatkowo, opracowanie GPR stwarza możliwości dla interesariuszy procesu rewitalizacji, umożliwiając im realizację projektów oraz pozyskiwanie zewnętrznych źródeł finansowania – zarówno z krajowych środków publicznych, jak i funduszy Unii Europejskiej.

Obszar zdegradowany wyznaczono na podstawie analizy natężenia negatywnych zjawisk społecznych, gospodarczych, środowiskowych, przestrzenno-funkcjonalnych i technicznych. Do jego określenia wykorzystano zestaw wskaźników statystycznych oraz wyniki konsultacji społecznych, które pozwoliły zidentyfikować tereny o największej koncentracji problemów rozwojowych. Wyznaczono obszar zdegradowany składający się z 12 osiedli: Śródmieścia, Zielonej-Korzeńca-Dziewiątego, Starej Dąbrowy, Redenu, Redenu Adamieckiego, Broadwayu, Starego Gołonoga, Tworznia, Ząbkowic, Okradzionowa, Strzemieszyc Małych oraz Strzemieszyc Wielkich.

Na podstawie zidentyfikowanych obszarów zdegradowanych oraz wyników przeprowadzonych konsultacji społecznych wyznaczono obszar rewitalizacji w Gminie Dąbrowa Górnicza, dla którego wyodrębnione zostało 7 podobszarów rewitalizacji:

- **Podobszar rewitalizacji Śródmieście-Reden** - 223,43 ha
- **Podobszar rewitalizacji Stary Gołonóg** - 27,37 ha
- **Podobszar rewitalizacji Łączna** - 25,16 ha
- **Podobszar rewitalizacji Ząbkowice** - 226,76 ha
- **Podobszar rewitalizacji Strzemieszyc Małe** - 102,48 ha
- **Podobszar rewitalizacji Zielona** - 3,76 ha
- **Podobszar rewitalizacji Pogoria** - 13,69 ha

Obszary te zostały wyznaczone, zgodnie z procedurą określoną w Ustawie o rewitalizacji, w Uchwale Nr VI/113/2024 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 23 października 2024 r. w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie Gminy Dąbrowa Górnicza.

Wymienione podobszary rewitalizacji obejmują stanowiące istotny element dziedzictwa kulturowego gminy Dąbrowa Górnicza wartościowe zabytki, które też zostały uwzględnione w kierunkach działań rewitalizacyjnych poszczególnych podobszarów, w tym m.in.:

- **Podobszar rewitalizacji Śródmieście–Reden** - Kompleks dawnej Kopalni Ćwiczebnej „SztYGarka” wraz z budynkami Muzeum Miejskiego „SztYGarka”, a także historyczna zabudowa śródmiejska. Kierunki działań przewidują rewaloryzację i adaptację obiektów na cele edukacyjne, kulturalne i turystyczne oraz zagospodarowanie otoczenia dla poprawy funkcjonalności i estetyki przestrzeni. Ważnym przedsięwzięciem jest również kontynuacja projektu „Fabryka Pełna Życia”, obejmującego teren dawnej Dąbrowskiej Fabryki Obrabiarek DEFUM, którego rewitalizacja ma na celu przywrócenie funkcji społecznych i gospodarczych z zachowaniem przemysłowego charakteru miejsca. W granicach podobszaru znajdują się także relikty dawnej kopalni „Paryż”, stanowiące element dziedzictwa przemysłowego miasta. Kierunki działań przewidują rewaloryzację terenów pokopalnianych oraz nadanie im nowych funkcji gospodarczych, społecznych i rekreacyjnych, przy jednoczesnym zachowaniu śladów historycznego zagospodarowania i walorów krajobrazowych. Bardzo istotne są tu również przestrzenie zachowujące historyczny charakter śródmieścia takie jak ul. 3 Maja, lecz wymagające działań inwestycyjnych. Niektóre przedsięwzięcia rewitalizacyjne: „Nowe Życie „SztYGarki w Dąbrowie Górniczej”, „Fabryka Pełna Historii – Otwarte Muzeum Przemysłowego Dziedzictwa Zagłębia Dąbrowskiego” „Szyb Paryż – kreatywny horyzont”.
- **Podobszar rewitalizacji Ząbkowice** - Obejmuje zespół dworca kolejowego w Ząbkowicach oraz towarzyszące mu obiekty infrastruktury kolejowej, w tym zabytkową wieżę ciśnień. Rewitalizacja zakłada modernizację i dostosowanie tych obiektów do współczesnych potrzeb komunikacyjnych i społecznych, przy zachowaniu ich wartości architektonicznych i technicznych. Działania obejmują również ochronę pozostałości dawnego przemysłu szklarskiego, w tym terenów po Hucie Szkła Gospodarczego i Hucie Szkła Ozdobnego Ząbkowice jako istotnego elementu dziedzictwa industrialnego, a także promocję powrotu do tradycji. Niektóre przedsięwzięcia rewitalizacyjne: „Zagospodarowanie budynków dworcowych w wyniku ich kompleksowej modernizacji wraz z poprawą atrakcyjności przyległych przestrzeni publicznych”, „Modernizacja Domu Kultury Ząbkowice”
- **Podobszar rewitalizacji Pogoria** - Na terenie tym zlokalizowana jest zabytkowa kolonia robotnicza „Matheron”, której zabudowa stanowi przykład historycznej architektury mieszkaniowej z przełomu XIX i XX wieku. Kierunki działań przewidują rewaloryzację i adaptację budynków do współczesnych funkcji mieszkaniowych oraz społeczno-kulturalnych z zachowaniem ich pierwotnego układu urbanistycznego i walorów architektonicznych. Rekomendowane jest wykorzystać potencjał naturalny zbiornika Pogoria I oraz dziedzictwo kulturowe osiedla robotniczego do celów rekreacyjnych i turystycznych, np. poprzez realizację projektu "Pogoria I – rewitalizacja, modernizacja, rozkwit".

Niektóre pozostałe dopuszczalne przedsięwzięcia, które bezpośrednio dotyczą terenów cennych historycznie, zabytków wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków, lub które służą do promocji i upamiętniania dziedzictwa kulturowego Dąbrowy Górniczej:

- „Chronienie i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego i przemysłowego miasta oraz jego dzielnic”,
- „Zielona ulica – rewitalizacja ulicy 3 Maja”,
- „Promocja tradycji produkcji szkła w Ząbkowicach (kontynuacja projektu flagowego nr V Lokalnego Planu Działania dla Ząbkowic)”,
- „Tworzenie ścieżek edukacyjno-historycznych poświęconych historii miasta (np. Szklany spacer)”,
- „Centrum Aktywności Mieszkańca Strzemieszyc Małych”,
- „Łączymy Gołonóg – rewitalizacja osiedla Gołonóg przez odnowienie i nadanie nowych funkcji kluczowym przestrzeniom publicznym.”,
- „Tworzenie i udostępnianie interaktywnych zasobów cyfrowych dotyczących historii i teraźniejszości życia społecznego w mieście.”,
- „Tworzenie systemu oznakowania dojścia pieszego do głównych obiektów i atrakcji w mieście.”,
- „Nadawanie nowych funkcji zdegradowanym obiektom budowlanym.”

Gminny Program Rewitalizacji koncentruje się na kompleksowej odnowie miasta poprzez poprawę jakości przestrzeni publicznych, infrastruktury oraz warunków życia mieszkańców. Uwzględnia również zachowanie dziedzictwa kulturowego i obiektów zabytkowych, traktując je jako element tożsamości miasta oraz potencjał rozwojowy w działaniach kulturalnych i turystycznych. Program wspiera integrację lokalnej społeczności, zwiększając atrakcyjność i funkcjonalność wyznaczonych obszarów rewitalizacji.

Przykłady dobrych praktyk w zakresie ochrony zabytków w procesie rewitalizacji:

- Kompleksowe podejście – program łączy ochronę konserwatorską z adaptacją obiektów do współczesnych potrzeb społecznych i gospodarczych, co pozwala zachować ich wartości historyczne, jednocześnie czyniąc je funkcjonalnymi i użytecznymi dla mieszkańców;
- Integracja przestrzeni i społeczności – rewitalizacja przestrzeni publicznych wokół zabytków zwiększa ich dostępność i atrakcyjność, a także sprzyja budowaniu więzi społecznych poprzez angażowanie mieszkańców w procesy odnowy;
- Promocja dziedzictwa kulturowego – organizowanie wydarzeń edukacyjnych, kulturalnych i promocyjnych podnosi świadomość historyczną mieszkańców oraz wzmacnia tożsamość lokalną, stanowiąc istotny element trwałej ochrony zabytków;
- Współpraca wielostronna – włączanie mieszkańców, organizacji pozarządowych, instytucji kultury i przedsiębiorców w proces planowania i realizacji działań rewitalizacyjnych zwiększa ich skuteczność oraz zapewnia społeczną akceptację podejmowanych projektów;

W odniesieniu do ochrony i opieki nad zabytkami w gminie Dąbrowa Górnicza warto także zwrócić uwagę na zapis, gdzie w Gminnym Programie Rewitalizacji akcentuje się potrzebę ochrony i właściwego traktowania obiektów zabytkowych znajdujących się w obszarach rewitalizacji. Wskazuje się, że wszelkie działania inwestycyjne – zarówno stałe, jak i tymczasowe – mogą być prowadzone wyłącznie zgodnie z przepisami o ochronie zabytków oraz z poszanowaniem zasad konserwatorskich. Oznacza to, że wszelkie prace budowlane i modernizacyjne przy obiektach objętych ochroną konserwatorską muszą uwzględniać ich historyczny charakter, wartości architektoniczne i kulturowe. Rewitalizacja nie może prowadzić do utraty autentyczności zabytków, lecz powinna sprzyjać ich zachowaniu i właściwemu wykorzystaniu w strukturze przestrzennej miasta.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta

5.2.1. Charakterystyka ogólna Dąbrowy Górniczej

Dąbrowa Górnicza leży we wschodniej części województwa śląskiego tuż przy jego granicy z województwem małopolskim. Zajmuje ona obszar o powierzchni 188,7 km² co daje jej miano największego powierzchniowo miasta w województwie śląskim. Dąbrowa Górnicza wyróżnia się także swoim obszarem administracyjnym na tle miast polskich, wśród których zajmuje 10 miejsce. Rozrost terytorialny Dąbrowy Górniczej związany był z budową huty „Katowice”. Poszerzenie granic miasta w latach 70. XX wieku podyktowane tą inwestycją hutniczą zaowocowało utworzeniem obecnej gminy miejskiej oraz miasta na prawach powiatu. Dąbrowa Górnicza posiada dogodne położenie i jest zlokalizowana przy granicy Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych od wschodu oraz znajduje się w bliskim sąsiedztwie miast górnośląskich, a w tym Katowic (około 15 km). Jest ona najdalej na wschód wysuniętym miastem Aglomeracji Katowickiej, na obrzeżach Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. Miasto graniczy z Sosnowcem, powiatem będzińskim (gminy: Będzin, Psary, Mierzęcice, Siewierz, Sławków), powiatem zawierciańskim (gmina Łazy) oraz powiatem olkuskim w województwie małopolskim (gminy: Klucze i Bolesław). Tradycje przemysłowe, datujące się od końca XVIII wieku oraz współczesny potencjał terenów inwestycyjnych plasuje Dąbrowę Górniczą w czołówce miast skupiających znaczną część gospodarczego i kulturalnego życia regionu.

5.2.2. Historyczne uwarunkowania ukształtowania struktury przestrzennej Dąbrowy Górniczej

Obecny obszar Dąbrowy Górniczej jest efektem przekształceń administracyjnych, które zostały zapoczątkowane w końcu XIX wieku. Wtedy to utworzono Gminę Osad Górniczych, której centrum administracyjne stanowiła Dąbrowa. Podczas I wojny światowej przysze miasto zajęli Austriacy, którzy rozpoczęli szeroko zakrojone zmiany administracyjne. W 1916 roku okupacyjne władze austriackie nadały Dąbrowie Górniczej prawa miejskie. Wtedy to z obszaru dawnej Gminy Osad Górniczych wyłączyły obszar przynależny do miasta Dąbrowa i scalily dawną wieś Dąbrowa z przylegającymi do niej osiedlami przemysłowymi takimi jak: Reden, huta Bankowa, Koszelew, Warpie. Utworzono wtedy także powiat

z siedzibą w Dąbrowie, co znacząco podniosło rangę miejscowości. Kolejne zmiany nastąpiły już z udziałem władz polskich w 1923 roku, kiedy to do Będzina przyłączono dąbrowskie osady Warpie i Koszelew, a włączono w obręb Dąbrowy Górniczej tereny obecnego Staszica i Zielonej.

Począwszy od lat 50. XX wieku rozpoczęto realizację dużego osiedla robotniczego w najbliższym sąsiedztwie Dąbrowy Górniczej na obszarze Gołonoga. Powstanie osiedla zwanego początkowo Nowa Dąbrowa pociągnęło za sobą w 1960 roku przyłączenie Gołonoga do Dąbrowy Górniczej. Największe zmiany obszaru administracyjnego miasta przyniosła budowa huty Katowice, kiedy to włączono w nie: Strzemieszyce i Ząbkowice wraz z przyległymi wsiami. Te zmiany są najbardziej widoczne w przestrzeni miasta do dnia dzisiejszego i wskazują, że powstawało ono poprzez łączenie mniejszych jednostek osadniczych o różnych funkcjach.

Rejon centrum miasta rozwijał się jako niewielki przysiółek starostwa będzińskiego już od początku XVII wieku. Od końca XVIII wieku, kiedy to odkryto tutaj złoża węgla (część miasta zwana Starą Dąbrową) rozpoczęło lokowanie w tym rejonie kolejnych inwestycji przemysłowych.

W sąsiedztwie pierwotnej wsi Dąbrowa powstała kopalnia Reden oraz huta Bankowa, które otoczono zabudowaniami osiedli robotniczych tworząc dzielnice Reden i Huta Bankowa. Podobne procesy przebiegały w Gołonogu, który także z wsi przekształcił się w osadę przemysłową, której gospodarka oparta była na wydobywaniu węgla. W naturalny sposób te dwie miejscowości zrosły się w jeden organizm, który to proces potwierdzono decyzją administracyjną w 1960 roku. Dąbrowa Górnicza i Gołonóg tworzą obecnie śródmieście, gdzie zamieszkuje ponad połowa mieszkańców miasta i jest to obszar najsilniej zurbanizowany.

Podobne procesy zaszły na przełomie XIX i XX wieku w Strzemieszycach Wielkich i Ząbkowicach w oparciu o inwestycje w przemysł szklarski i elektrochemiczny. Rozwój tych miejscowości potwierdzono nadaniem im praw miejskich w 1954 i 1962 roku. Nie występowała tu jednak siła ciążąca ku centrum obecnej Dąbrowy Górniczej. Co więcej w miastach tych zlokalizowano siedziby gmin wyznaczając im funkcje administracyjne i handlowe dla okolicznych wsi. Zatem obszar dzisiejszego miasta powstał w wyniku scalenia trzech ośrodków miejsko – wiejskich. Ośrodki te w następnych latach połączono z dawnymi wsiami takimi jak: Błędów, Tucznawa, Łosień czy Okradzionów, które jednak zachowały swój wiejski charakter do dnia dzisiejszego. Spoiwem łączącym w/w miasta i wsie była budowa w latach 70. XX wieku kompleksu przemysłowego huty Katowice i koksowni Przyjaźń. Zmiany administracyjne związane z budową tych zakładów poszły jeszcze dalej, kiedy to włączono do Dąbrowy Górniczej miasto Sławków. Decyzja ta spotkała się ze sprzeciwem mieszkańców Sławkowa, dlatego też po kilku latach w 1984 roku odzyskał on prawa miejskie.

Zmianom granic administracyjnych Dąbrowy Górniczej w latach 70. XX wieku towarzyszyły duże inwestycje w zakresie infrastruktury mieszkaniowej i komunikacyjnej (drogi, linie kolejowe, osiedla). Wynikiem tych zmian jest układ przestrzenny miasta z hutą zlokalizowaną w jego centrum.

W przestrzeni Dąbrowy Górniczej zauważyć można układ pasmowy, wykształcony w oparciu o kolejowe i drogowe ciągi komunikacyjne. Podstawowe pasmo wykształciło się wzdłuż linii kolejowej Katowice – Zawiercie (linia otwarta w 1859 roku – dawna odnoga kolei Warszawsko - Wiedeńskiej) w oparciu o ciąg ulic: Sobieskiego, Królowej Jadwigi i Piłsudskiego obejmuje Śródmieście, po północnej stronie linii kolejowej Korzeniec i Łęknice, a po południowej Reden i Gołonóg z kontynuacją w kierunku Ząbkowic i Tucznawy oraz w kierunku Będzina. W mniejszym zakresie na takie ukształtowanie wpłynęła druga, ważna linia kolejowa biegnąca z Dąbrowy Górniczej przez Strzemieszyce do Dębłina, a otwarta w 1885 roku. Jej przebieg na odcinku centrum Dąbrowy Górniczej – Gołonóg był zbieżny ze wspomnianą wcześniej linią kolejową Katowice – Zawiercie. W Gołonogu linia odbijała w kierunku południowo – wschodnim, gdzie w Strzemieszycach Wielkich znajdował się duży węzeł komunikacji kolejowej z osiedlem, zapleczem remontowym i okazałym dworcem.

Pasma wykształcone poprzez budowę linii kolejowych są przeplatane dużymi obszarami terenów zielonych, rekreacyjno – wypoczynkowych (Park „Zielona”, zbiorniki wodne „Pogorii I, II i III”) a po południowej stronie pasmem terenów zielonych i terenów parkowych (Park Hallera, Park Podlesie, Góra Bordowicza, Sroczka Góra).

Podsumowując powyższe można stwierdzić, że Dąbrowę Górniczą można podzielić linią północ – południe na wysokości huty Arcelor Mittal. Po zachodniej stronie tego podziału znajdują się dawne miasta Strzemieszyce i Ząbkowice oraz śródmieście z Gołonogiem. Jest to teren najbardziej zurbanizowany, mieszka tu największa liczba osób. Część Dąbrowy Górniczej zlokalizowana po wschodniej stronie huty Katowice to dawne wsie liczące sobie od kilkuset do nieco ponad dwóch tysięcy mieszkańców. W przeszłości stanowiły one zaplecze rolnicze dla miejscowości przemysłowych oraz dostarczały siły roboczej do zakładów przemysłowych. Obecnie w części tych rejonów zlokalizowano strefy ekonomiczne z kolejnymi inwestycjami przemysłowymi (Tucznawa, Strzemieszyce Małe), a na pozostałym obszarze dominuje zabudowa jednorodzinna, która rozrasta się kosztem dawnych terenów rolniczych (Łęka, Błędów, Okradzionów, Łosień, Kuźniczka). Takie ukształtowanie przestrzenne Dąbrowy Górniczej determinuje zawartość Gminnej

Rozległy obszar administracyjny Dąbrowy Górniczej oraz jej zróżnicowanie przyrodnicze skłania od dziesięcioleci o obejmowania wielu jej zakątków ochroną prawną. Dlatego też warto tutaj wymienić obszary chronione zlokalizowane na terenie miasta, a mianowicie:

- Park Krajobrazowy Orlich Gniazd (wraz z otuliną),
- Specjalne Obszary Ochrony (obszary Natura 2000): „Pustynia Błędowska”, „Lipienniki w Dąbrowie Górniczej”, „Dolina Białej Przemszy” oraz „Łąki Dąbrowskie”,
- zespół przyrodniczo – krajobrazowy „Wzgórze Gołonoskie”,
- stanowisko dokumentacyjne „Srocza Góra”,
- użytki ekologiczne: „Pustynia Błędowska”, „Bagna w Antoniowie”, „Młaki nad Pogorią I”, „Pogoria II”, „Źródłiska w Zakawiu”, „Uroczysko Zielona”,
- 31 pomników przyrody.

Wymienione wyżej obszary zajmują prawie 20% powierzchni Dąbrowy Górniczej. Na uwagę zasługują tutaj specyficzne warunki powstawania cennych przyrodniczo obszarów, które w przeszłości były poddawane silnym przekształceniom związanym z działalnością gospodarczą człowieka. Najlepszymi przykładami tego są m.in. zbiorniki wodne „Pogoria”, gdzie eksploatowano piasek podsadzkowy do kopalń, stanowisko „Srocza Góra”, z którego dawniej pozyskiwano wapien do produkcji wapna oraz Pustynia Błędowska, która powstała poprzez intensywny wyręb lasów na potrzeby górnictwa i hutnictwa.

Zróżnicowanie przyrodnicze Dąbrowy Górniczej wpłynęło także na wpisanie części jej obszarów w programy ochrony przyrody. Są one uwzględnione w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta, a współtworzą korytarze ekologiczne o regionalnym i ponadregionalnym znaczeniu. Wśród takich korytarzy przebiegających przez Dąbrowę Górniczą wymienić można korytarz ekologiczny „Bory Stobrowskie – Lasy Przedborskie” oraz „Jura Krakowsko – Częstochowska”. Ważnym korytarzem o znaczeniu międzynarodowym jest międzynarodowy korytarz spójności obszarów chronionych „Przemsza” oraz regionalny korytarz migracji ptaków „Dolina Przemszy”.

5.2.4. Zarys historii obszaru Dąbrowy Górniczej

Pierwsze wzmianki o wsi Dąbrowa pojawiły się w 1626 roku i dotyczyły Woli Koniecpolskiej jak wtedy nazywała się miejscowość. Stąd wiadomo, że nazwa osady była odniesieniem do ówczesnego starosty będzińskiego - Koniecpolskiego, a założono ją na terenie zarządzanym przez starostwo.

Zauważalny skok w rozwoju miejscowości przypadł na przełom XVIII i XIX wieku. Mimo, że był to okres, kiedy Polska utraciła byt państwowy, władze pruskie zajmujące ówczesnie Dąbrowę zrealizowały tutaj inwestycje polegające na budowie kopalni węgla kamiennego oraz towarzyszącego mu osiedla dla górników. Ten etap w dziejach Dąbrowy przerwały wojny napoleońskie, a zakończył Kongres Wiedeński w 1815 roku. Od tego momentu Dąbrowa znajdowała się początkowo w granicach Królestwa Polskiego związanego unią personalną z Rosją, a następnie po 1863 roku teren ten nazywano tzw. Krajem Przywiślańskim. Do momentu wybuchu powstania styczniowego możemy mówić o rozwoju demograficznym, urbanistycznym i przemysłowym Dąbrowy w warunkach ograniczonej suwerenności. Pierwsze inwestycje pruskie oparte o kopalnię Reden, rozwinęto w dobie zarządu nad przemysłem przez Stanisława Staszica, a następnie księcia Ksawerego Druckiego – Lubeckiego. Rozbudowano wtedy osiedle górnicze Reden oraz huty cynku, które nazwano Konstanty. Dąbrowa stała się w tym czasie przodującym ośrodkiem produkcji cynku. Proces ten został przerwany wybuchem powstania listopadowego, a kolejne inwestycje począwszy od 1834 roku, realizowane były przez Bank Polski. W 1839 roku doprowadzono do uruchomienia w Dąbrowie największej w Królestwie Polskim huty żelaza nazwanej Bankowa. Wytyczono i zabudowano w tym czasie osiedle dla hutników, które obecnie wraz z dawnym osiedlem górniczym tworzy centrum miasta.

Ważnym wydarzeniem w historii Dąbrowy było ogłoszenie nowej ustawy górniczej w 1870 roku, która pociągnęła za sobą zmianę w zarządzaniu przemysłem. Począwszy od 1877 roku większość tutejszych kopalń i hut została sprywatyzowana, a na przełomie XIX i XX wieku zmonopolizowana przez spółki z kapitałem francuskim. Inwestycje jakie nowi zarządcy przeprowadzili w Dąbrowie związane były z modernizacją huty Bankowej oraz rozbudową kopalni Reden. Na bazie kilku mniejszych kopalń utworzono w tym czasie duże kopalnie: Paryż i Flora.

Rozwój demograficzny i urbanistyczny osady dąbrowskiej pociągnął za sobą rozbudowę oferty oświatowej, kulturalnej i naukowej. Utworzono bibliotekę publiczną, szkoły elementarne i średnią szkołę zawodową zwaną „Szttygarką”. W Dąbrowie działał także teatr amatorski i orkiestra górnicza, a w 1877 roku otwarto pierwszy kościół parafialny.

Procesy urbanizacyjne dodatkowo wzmocniła budowa jednej z pierwszych na świecie linii kolejowych Warszawa - Wiedeń, którą przeprowadzono przez Strzemieszyce i Ząbkowice w 1848 roku, a odnogę do Dąbrowy Górniczej w 1859 roku. Następnie w 1885 roku zrealizowano szerokotorową linię z Iwanogrodu

(Dąbłina) do Dąbrowy. Ich budowa zadecydowała o zwiększeniu opłacalności produkcji węgla i stali, a zwłaszcza ich transportu do odległych odbiorców.

Począwszy od 1815 roku Dąbrowa była siedzibą Dozorstwa Olkusko - Siewierskiego oraz Zachodniego Okręgu Górniczego. W II połowie XIX wieku osada przemysłowa jaką była Dąbrowa, stała się siedzibą Gminy Osad Górniczych, które obejmowały dzisiejsze miejscowości wchodzące w skład Dąbrowy Górniczej, Sosnowca i Będzina. Wymienić wśród nich można: Modrzejów, Niwkę, Sielec, Zagórze, Koszelew, Ksawera i Warpie.

Od 1915 roku Dąbrowę zajmowały władze okupacyjne Austro-Węgier. Austriacy utworzyli powiat dąbrowski, a w dniu 18 sierpnia 1916 r. nadali Dąbrowie prawa miejskie.

W 1918 roku potwierdzono ostatecznie nazwę miasta jako Dąbrowa Górnicza, a okres międzywojenny zaznaczył się w jego historii wieloma przedsięwzięciami urbanistycznymi i architektonicznymi: powstały nowe osiedla mieszkaniowe (Staszica i Legionowo), kształtowała się ul. Kościuszki jako główna arteria komunikacyjna miasta, założono park na Zielonej w 1930 roku. Władze miejskie uporządkowały w dużym zakresie sieć szkolną, infrastrukturę wodociągową oraz układ urbanistyczny – likwidując część zaszłości z okresu zaborów.

Po 1945 roku Dąbrowa Górnicza znalazła się w województwie śląsko – dąbrowskim, a następnie katowickim. Główny nacisk położono na odbudowę i modernizację dąbrowskich zakładów i fabryk. Równoległe z odbudową przemysłu powstały projektowane w stylu socrealistycznym zespoły zabudowy mieszkaniowej, jak np. położone w Gołonogu osiedle zwane niegdyś „Nową Dąbrową” pomiędzy ulicami Prusa i Kosmonautów oraz obiekty użyteczności publicznej. Sztandarowym przykładem architektury tamtego okresu jest Pałac Kultury Zagłębia – oddany do użytku w 1958 roku. Ważnym elementem w przestrzeni miasta stał się obecny park im. Generała Józefa Hallera. Powstał on w latach 60. i 70. XX wieku na terenie po byłej kopalni Reden i jest dobrym przykładem rekultywacji zdegradowanych terenów śródmiejskich.

Lata powojenne, począwszy od 1960 r. do 1993 r., charakteryzuje też stale zwiększający się obszar miasta, co jest efektem dołączania okolicznych miejscowości. Te dzisiejsze dzielnice miasta, są niejednokrotnie znacznie starsze od Dąbrowy Górniczej, a ich powstanie i rozwój związane są z biskupami krakowskimi, którzy posiadali na tym terenie tzw. klucz sławkowski (m.in. Gołonóg, Strzemieszyce, Ząbkowice, Okradzionów) oraz Księstwo Siewierskie (m.in. Trzebiesławice, Ujejsce, Sikorka). Najstarsze wzmianki pisane z XIII wieku dotyczą takich dąbrowskich dzielnic jak: Błędów, Okradzionów i Trzebiesławice

Ważną rolę w historii dąbrowskich dzielnic odgrywało górnictwo kruszcowe, które funkcjonowało od wczesnego średniowiecza do XVII wieku. Ślady eksploatacji kruszców oraz ich przetwarzania odkryto m.in. na terenie: Okradzionowa, Strzemieszyc Wielkich, Strzemieszyc Małych, Ząbkowic, Ujejsca i Trzebiesławic. Kopalnie tutejsze na krótko odrodziły się w XIX wieku, kiedy to pozyskiwano z nich rudę cynku.

Dzisiejsze dzielnice dąbrowskie w XIX stuleciu zostały włączone administracyjnie do Dozorstwa Olkusko – Siewierskiego, a następnie Zachodniego Okręgu Górniczego z siedzibą w Dąbrowie. Kolejnym przyporządkowaniem tych obszarów Dąbrowie Górniczej było utworzenie powiatu w czasie I wojny światowej. Były to procesy, które zbliżyły te miejscowości do Dąbrowy Górniczej.

Przedstawiona historia rozwoju przestrzennego miasta dowodzi, że Dąbrowa Górnicza stanowi zlepek odrębnych jednostek osadniczych o zróżnicowanym charakterze: wsi, osiedli miejskich, kolonii, kopalni. Są one w strukturze miasta wyraźnie czytelne. Dodatkową dysharmonię wprowadza lokalizacja huty Katowice i Koksowni. Nie porządkuje miasta wysoki udział użytków rolniczych i nieużytków porolnych oraz lasów i zadrzewień. Występuje tutaj różnorodność siedlisk, która stymuluje bioróżnorodność. Występują tu biotopy od skrajnie ubogich (Pustynia Błędowska) do bogatych lasów liściastych (Góra Bukowa, Recki Las).

Dzięki tym cechom Dąbrowa Górnicza wykazuje szereg negatywnych cech takich jak: niejednorodność, niespójność, zlepek całkowicie odrębnych struktur, wrażenie bezładu przestrzennego, a jednocześnie te negatywne cechy stanowią o jej atrakcyjności.

Mapa 2. Granice administracyjne Dąbrowy Górniczej wraz z dzielnicami i przysiółkami przedstawiono na poniższym rysunku.

Źródło: opracowanie własne.

5.2.5. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to świadectwo działalności mieszkańców danego regionu prowadzonej na przestrzeni wieków, dlatego najpełniej stanowi o jego tożsamości. Składa się z elementów przyrodniczych, ale przede wszystkim z wytworów i osiągnięć cywilizacyjnych człowieka. Są to zarówno pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobrazy miejskie i wiejskie, kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców.

Procesy osadnicze i rozwój przestrzenny miasta znacząco wpłynęły na stan zachowania i występowanie niektórych rodzajów obiektów i zespołów zabytkowych. Wśród nich wyróżnia się zespół zabytków związanych z miastem. Do obszarów o najwyższych wartościach krajobrazowych należą, zarówno obszary o krajobrazie miejskim, jak i otwartym. W tej części zawarto informacje na temat wybranych obiektów znajdujących się w mieście Dąbrowa Górnicza zarówno związanych z jej układem urbanistycznym jak i założeniami parkowymi.

Układ urbanistyczny miasta

Ukształtowany do połowy XX w. układ urbanistyczny Dąbrowy Górniczej jest niejednorodny podobnie jak opisywany wcześniej układ przestrzenny miasta. Obecny układ sieci osadniczej miasta uwarunkowany jest procesami historycznymi oraz administracyjnymi zmianami granic miasta w ostatnim pięćdziesięcioleciu jak i kształtującymi się przestrzeniami inwestycyjnymi. Niżej wymieniono wartościowe, historyczne przestrzenie urbanistyczne Dąbrowy Górniczej z krótkimi opisami.

- **Kolonia huty Bankowej i kolonia Reden** (nazwy historyczne) – do dnia dzisiejszego zachowały się pozostałości dawnych układów urbanistycznych w obrębie dzisiejszego śródmieścia. Kolonia Reden została założona w latach 20. XIX wieku, a osiedle huty Bankowej wytyczono w latach 30. i 40. XIX wieku. Pierwsze zaprojektowano z inicjatywy Stanisława Staszica, drugie wytyczył inżynier Fryderyk Lempe. Zachowała się tutaj w większości pierwotna siatka ulic. Pierwotna zabudowa jedno i dwurodzinna kolonii huty Bankowej została w końcu XIX wieku wyburzona i zastąpiona wielorodzinnymi budynkami ceglаныmi, zachowanymi w obrębie ulic Żeromskiego, Sobieskiego i Łukaszyńskiego. W dawnej kolonii Reden zachowały się tylko pojedyncze przykłady pierwotnej zabudowy jednorodzinnej oraz budynek najstarszej szkoły elementarnej oraz kościół parafialny przy ulicy Królowej Jadwigi.
- **Główny wjazd do Huty Katowice (Huta Arcelor Mittal) wraz z otoczeniem** – teren ten został ukształtowany w latach 1972 – 1976 podczas budowy i uruchomienia Huty Katowice. Prowadzi do

niego dwupasmowa aleja, kończąca się przy bramie huty z zachowanym, oryginalnym napisem HUTA KATOWICE.

- **Osiedla Staszic i Legionowo** (nazwy historyczne) – założenia urbanistyczne oraz zespół zabudowy osiedli z okresu międzywojennego. Do dnia dzisiejszego zachowało się wiele przykładów pierwotnej zabudowy oraz siatka ulic. Zabudowa ta jest jednak narażona na powolne przekształcenia bądź wyburzenia.
- **Park Zielona z osiedlem robotniczym** - zachowało się tutaj pierwotne założenie osiedla robotniczego huty Bankowej złożonego z szeregu wielorodzinnych, ceglanych budynków. Są one zlokalizowane w bezpośrednim sąsiedztwie Parku Zielona, którego układ był tworzony od lat 30. XX wieku.
- **centrum Strzemieszyc Wielkich** - zabudowa węzła kolejowego z odbiegającą od niego ulicą Warszawską tworzy zespół urbanistyczny powstały w oparciu o duży węzeł kolejowy jakim stały się Strzemieszyce Wielkie w II połowie XIX wieku. Składa się na niego szereg budynków jedno i wielorodzinnych oraz budynki techniczne PKP. Niestety w ostatnich latach obszar ten został zubożony poprzez utratę budynku dworca kolejowego.
- **centrum Ząbkowic** – w rejonie ulicy Dworcowej wykształciło się centrum miejscowości, która rozwinęła się w II połowie XIX wieku w oparciu o pobliskie zakłady przemysłowe i ważny węzeł kolejowy. Zachował się budynek dworca (który został objęty ochroną poprzez wpisanie go do Rejestru Zabytków Województwa Śląskiego) z towarzyszącą zabudową, szereg budynków wielorodzinnych oraz tzw. pałacyk naczelnika i przepompownia kolejowa (wieża ciśnienia), które wpisane są do Gminnej Ewidencji Zabytków (dla których rozpoczęła się procedura objęcia ochroną konserwatorską poprzez wpisanie do Rejestru Zabytków Województwa Śląskiego). Ten zespół zabudowań podlega częściowej degradacji, szczególnie zabudowa dworcowa, jednak w porozumieniu z właścicielem obiektu (PKP) planowane są prace remontowe budynku dworca. Ponadto zaleca się wpisanie w/w układu urbanistycznego obejmującego tereny przydworcowe wraz z zespołem zabudowań towarzyszących i technicznych.
- **Osiedle tzw. „Nowa Dąbrowa”** (nazwa historyczna) - socrealistyczny zespół zabudowy mieszkaniowej z lat 50. XX wieku pomiędzy ulicami Prusa i Kosmonautów. Zachowany układ osiedla przedzielonego główną arterią łączącą Dąbrowę Górniczą z Hutą Katowice (nazwa historyczna). Pierwotna nazwa nie przyjęła się i nie jest obecnie używana.
- **Tereny dawnych kopalń kruszcu** – są one rozproszone w pasie dzielnic dąbrowskich i ciągną się punktowo przez: Strzemieszyce Małe, Okradzionów, Ząbkowice, Ujejsce, Sikorkę i Trzebiesławice. W większości tereny te zostały zalesione w okresie powojennym. Stanowią ubogą hodowlę drzewną, a ich wartości historyczne są bardzo wysokie. Ponadto jest to obszar, gdzie można utworzyć ścieżki dydaktyczne i szlaki historyczne. Przykładem tego może być Szlak Kruszcowy, wytyczony przez Muzeum Miejskie „Szytgar” w 2020 roku. Przebiega on przez tereny dawnej eksploatacji w Strzemieszycach Małych wskazując turystom bogactwo historii górnictwa tych terenów.

Parki miejskie

Integralnymi elementami przestrzeni miejskiej są parki. Związane są one z wymienionymi wcześniej obszarami urbanistycznymi wartymi ochrony. Wśród dąbrowskich parków wymienić można: Park Zielona, Park im. Generała Józefa Hallera, Park Śródmiejski przy hucie Bankowa, Park Tysiąclecia w Ząbkowicach i Park Podlesie w Gołonogu.

- **Park Zielona** – park przy ulicy Robotniczej powstał na terenie od końca XIX wieku wykorzystywany do rekreacji przez mieszkańców Dąbrowy Górniczej. W latach 30. wytyczono założenie alejki oraz zajęto się pielęgnacją istniejącego drzewostanu. Zrealizowano tutaj dużą inwestycję miejską w postaci basenu pływackiego z zapleczem i skocznią. Prace przy rozbudowie parku kontynuowano w latach powojennych i wtedy powstał tzw. okrągłak oraz mini zoo. W 2018 roku zakończono gruntowną modernizację tego parku, przywracając mu większość jego pierwotnych urządzeń i elementów wystroju. Inwestycja została przeprowadzona ze środków pozyskanych na program pt. Zagłębiowski Park Linearny.
- **Park im. Generała Hallera, ul. Królowej Jadwigi** - powstał on w latach 1966 – 1977 na terenach dawnej kopalni Reden. W 1969 roku zlikwidowano torowisko przebiegające przez teren obecnego parku, wyplantowano go, zadrzewiono i wybudowano obiekty sportowe. Powstał basen odkryty, korty tenisowe, boisko do piłki siatkowej i stadion lekkoatletyczny. Nieopodal osiedla przy ulicy Adamieckiego wybudowano tor dla modeli latających na uwięzi. W miejscu, gdzie poprzednio

znajdował się stadion i pozostałe obiekty sportowe, powstało nowoczesne centrum rozrywkowe w postaci parku wodnego, następnie powstała nowoczesna hala widowiskowo - sportowa. Park był odnawiany na przełomie lat 2004/ 2005 oraz w latach 2017 - 2018.

- **Park Śródmiejski przy CH Pogoria, ul. Kościuszki** - park powstał na przełomie XIX i XX wieku, w otoczeniu willi dyrektora huty Bankowej. W latach międzywojennych rozszerzono go w kierunku centrum miasta w oparciu o znajdujący się tutaj pomnik Tadeusza Kościuszki.
- **Park Tysiąclecia, ul. Szosowa (Ząbkowice)** - jest to niewielki park, usytuowany w okolicach kościoła pw. Zesłania Ducha Świętego. Składa się z kilku alejek, rozlewiska wodnego oraz obszernego trawnika. Drzewostan w przewadze liściasty z nielicznymi akcentami iglastymi. W parku znajduje się pomnik Poległym za wolność i demokrację z 1966 roku.
- **Park Podlesie (Gołonóg)** – powstał w latach 60. XX wieku. Miał to być w założeniu teren integracyjny dla mieszkańców pobliskich osiedli robotniczych, które zostały znacznie rozbudowane w latach 70. XX wieku w związku z budową Huty Katowice. Park ten został zrewitalizowany w ramach budżetu obywatelskiego w latach 2020 – 2021. Park Podlesie został zlokalizowany na terenach leśnych Nadleśnictwa Siewierz, które zostały oddane w użytkowanie miastu Dąbrowa Górnicza.
- **Planty imienia hm. Stefana Piotrowskiego** – pas zieleni ciągnący się pomiędzy ulicami księcia Józefa Poniatowskiego i Mikołaja Kopernika oraz między Przemysławą a Korczaka. Do nasadzeń zieleni w latach 70. i 80. XX wieku wykorzystano dawny plant kolei Iwangorodzko – Dąbrowskiej. W latach 2021- 2022 dokonano rewitalizacji Plant im. Harcmistra Stefana Piotrowskiego w Dąbrowie Górniczej w ramach Budżetu Obywatelskiego.

a także:

- Park Staszica przy ul. Górniczej
- Park w Strzemieszycach Wielkich przy ul. Oddziału AK Ordona
- Park Wywierzyska w Strzemieszycach Wielkich przy ul. Strzemieszyckiej
- Park w rejonie skrzyżowania ul. 11 Listopada z ul. Porozumienia Dąbrowskiego 1980
- Park Brzozowy w Ząbkowicach przy ul. Armii Krajowej

Zabytki techniki

Dziedzictwem kulturowym miasta jest przemysł, który przez wieki warunkował jego rozwój. Szczególną rolę w historii miasta odgrywają zachowane obiekty techniki, są to przemysłowe budynki i budowle huty Bankowej i kopalni Paryż, stare piece wapiennicze w Strzemieszycach i Ząbkowicach oraz budynki związane z przemysłem wiejskim - dobrze zachowany zespół młyna wodnego w Okradzionowie na Białej Przemszy. Wyjątkową grupę zabytków techniki stanowią obiekty związane z powstaniem i rozwojem linii kolejowych: Warszawsko - Wiedeńskiej i Iwangorodzko - Dąbrowskiej. Wśród nich na specjalną uwagę zasługują obiekty:

- **zespół dworcowy w Dąbrowie Górniczej** - główny budynek dworcowy z 1888 roku przy ul. Kościuszki 1 oraz budynki zabudowy mieszkaniowej z 1912 roku położonych przy ul. Kościuszki 2a, 2c, 2d i ul. Konopnickiej 40 i 40a; Rewitalizacja dworca została zakończona w 2023 r., a jego otoczenie zyskało funkcję centrum przesiadkowego.
- **budynek dworcowy w Gołonogu** - budynek projektu Adolfa Schimmelpfeniga z 1885 roku wyróżnia się na tle okolicznej zabudowy. Zbudowano go jako stację kolei Iwangorodzko – Dąbrowskiej i była to stacja przesiadkowa z kolei Warszawsko - Wiedeńskiej i odwrotnie. W ostatnim czasie podjęto przebudowę peronów, torowisk oraz układu komunikacyjnego wokół dworca. Remontu wymaga sam budynek dworcowy.

Na uwagę zasługują pozostałe artefakty związane z dziedzictwem przemysłowym. Są one zlokalizowane w różnych punktach miasta i przypominają o jego przemysłowym rodowodzie. Są to:

- Młoty parowe z Fabryki Fitzner Gamper Zieleniewski zlokalizowane przy wejściu na teren Centrum Administracyjnego przy ulicy Granicznej 21.
- Wozy kopalniane zlokalizowane w centrum miasta przy wejściu do Parku im. Generała Józefa Hallera oraz przy Centrum Administracyjnym (budynek pełniący funkcję m.in. Urzędu Miejskiego),

- Locomotywa wąskotorowa oraz wozy kopalniane prezentowane na terenie Fabryki Pełnej Życia przy ulicy Kościuszki,
- Locomotywa wąskotorowa i młot parowy prezentowane przy siedzibie Muzeum Miejskiego „Szttygarka” ulica Legionów Polskich 69.

Cmentarze

Na terenie miasta znajduje się 13 czynnych cmentarzy. Do najbardziej wartościowych należą cmentarze w Gołonogu, Dąbrowie Górniczej, Ząbkowicach i Strzemieszycach Wielkich. W poniższej tabeli zamieszczono listę cmentarzy z terenu miasta. Wśród zachowanych cmentarzy lub ich reliktów wymienić można 10 cmentarzy przynależnych do parafii rzymsko – katolickich oraz pozostałości jednego cmentarza żydowskiego. W przeszłości w Dąbrowie Górniczej istniały cmentarze tzw. choleryczne (dzielnica Gołonóg), ewangelicki oraz mariawicki. Wszystkie one zostały zlikwidowane.

Tabela 1. Wykaz cmentarzy na terenie miasta Dąbrowa Górnicza.

Lp.	Adres	Opis	Czas powstania
1.	Dąbrowa Górnicza - miasto, ul. Ludowa	Cmentarz żydowski (kirkut), zdewastowany w czasie okupacji hitlerowskiej oraz częściowo zajęty pod zabudowę po 1945 roku. Obecnie w części zaniedbany. Stele przeniesione i położone za pomnikiem upamiętniającym martyrologię Żydów, relikty stel w nieuporządkowanej, zarośniętej części cmentarza.	Założony w 1929 r., czynny do 1942 r.
2.	Dąbrowa Górnicza - Ząbkowice, ul. Górzysta	Cmentarz parafialny rzymsko - katolicki, zachowany układ kwaterowy i zespół zabytkowych nagrobków.	Najstarsza część z pocz. XX w.
3.	Dąbrowa Górnicza - Gołonóg, ul. Kościelna	Cmentarz parafialny rzymsko - katolicki, zespoły zabytkowych nagrobków.	ok. 1879 roku
4.	Dąbrowa Górnicza - miasto, ul. Starocmentarna	Cmentarz parafialny rzymsko - katolicki tzw. stary cmentarz, zachowana kwaterowa kompozycja i zespół zabytkowych nagrobków.	1891 rok
5.	Dąbrowa Górnicza - miasto, ul. 11 Listopada	Cmentarz parafialny rzymsko - katolicki, zachowana kwaterowa kompozycja i zespół zabytkowych nagrobków.	1914 rok
6.	Dąbrowa Górnicza - Strzemieszyce, ul. Myśliwska	Cmentarz parafialny rzymsko - katolicki, położony na kulminacji i zboczach wzniesienia. Układ starszej części nieregularny z przełamaną aleją główną. Zachowane historyzujące i modernistyczne nagrobki oraz starodrzew.	1906 rok
7.	Dąbrowa Górnicza - Łosień, ul. Poboczna	Cmentarz parafialny rzymsko - katolicki, cmentarz graniczy od płu. z niewielkim lasem iglastym.	Lata 1910 – 1915
8.	Dąbrowa Górnicza - Łęka, ul. Przelotowa	Cmentarz parafialny rzymsko - katolicki, położony na stoku Skalka, ze stoku rozciąga się panorama w kierunku wsch.	1909 rok
9.	Dąbrowa Górnicza - Błędów, ul. Jesionowa	Cmentarz parafialny rzymsko – katolicki	ok. 1920 roku
10.	Dąbrowa Górnicza Okradzionów ul. Białej Przemszy	Cmentarz komunalny	1982 rok
11.	Dąbrowa Górnicza Trzebieszawice	Cmentarz parafialny rzymsko – katolicki	1986 rok
12.	Dąbrowa Górnicza Tucznawa ul. Królewska	Cmentarz komunalny	1983 rok
13.	Dąbrowa Górnicza - Ujejsce, ul. Broniewskiego	Cmentarz parafialny rzymsko – katolicki	1977 rok
14.	Dąbrowa Górnicza, ul. Zaplecze	Cmentarz komunalny	2000 rok

Źródło: opracowanie własne

Na uwagę zasługuje cmentarz św. Barbary przy ulicy Starocmentarnej. Jest to najstarsza dąbrowska nekropolia, powstała dzięki donacji władz Zachodniego Okręgu Górniczego. Zachował się tam układ przestrzenny z alejami wytyczonymi w końcu XIX wieku. Cmentarz ze względu na swoje małe rozmiary został zamknięty już w latach międzywojennych XX wieku. Otwarto go ponownie w latach 90. XX wieku. Zlikwidowano wtedy szereg kwater cmentarza pod nowe nagrobki. Część dawnych budowli sepulkralnych zagospodarowano w jednej z alei w formie lapidarium. Niemniej jednak zachował się znaczny zespół nagrobków z przełomu XIX i XX wieku, który posiada bardzo dużą wartość historyczną. Od 2014 r. prowadzone są na tym cmentarzu zbiórki pieniężne z przeznaczeniem na renowację najcenniejszych nagrobków. Kwestę prowadzi Towarzystwo Przyjaciół Dąbrowy Górniczej i dzięki tej akcji poddano renowacji już kilkanaście nagrobków z grobowcem rodziny Piwowarów (I prezydenta miasta) oraz uczestników powstania styczniowego. Wytyczono także ścieżkę edukacyjną z tablicą historyczną. Na tym cmentarzu znajdują się groby objęte opieką gminy takie jak: grób rodzinny Piwowarów oraz grób Edwarda Miętki – bojowca Polskiej Partii Socjalistycznej.

Tabela 2. Wykaz najcenniejszych nagrobków poddanych renowacji w latach 2014 – 2025 na cmentarzu przy ulicy Starocmentarnej

Lp.	Nagrobek	Czas powstania/material
1.	Grobowiec rodzinny Piwowarów z dobudowanym grobem Adam Piwowara I Prezydenta Dąbrowy Górniczej	1906/1939 Piaskowiec
2.	Grób Andrzeja Długoszewskiego – Naczelnika Zachodniego Okręgu Górniczego	1892 Piaskowiec/tablica z żeliwa
3.	Grobowiec rodziny Faszczewskich i Juliana Polcera – budowniczego Zachodniego Okręgu Górniczego oraz pierwszego dąbrowskiego kościoła parafialnego	1892 Piaskowiec
4.	Grób Kornelego Kozłowskiego – zawiadowcy magazynów Towarzystwa Francusko Włoskiego Dąbrowskich Kopalń Węgla, historyka górnictwa	1904 Piaskowiec/granit
5.	Grób Józefa Sołtyska – obywatela Dąbrowy Górniczej, uczestnika powstania 1863 roku	1905 Piaskowiec
6.	Płyta nagrobna Aleksandra Popiela – uczestnika powstania 1863 roku	1906 Piaskowiec
7.	Grób Jana Lichockiego – obywatela Dąbrowy Górniczej	1908 Piaskowiec
8.	Grób Jeana Valentin	1906 Piaskowiec
9.	Grób Pawła Haz	1910 piaskowiec

Źródło: informacje Towarzystwa Przyjaciół Dąbrowy Górniczej

Na drugim dąbrowskim cmentarzu przy ulicy 11 Listopada zachowało się także wiele historycznych grobów (m.in. pierwszego przewodniczącego rady miasta, powstańców warszawskich, górników, którzy zginęli w katastrofie w kopalni Reden w 1923 roku). Ponadto znajduje się tutaj kwatery żołnierzy poległych w wojnie 1920 roku oraz nagrobek jeńców włoskich z I wojny światowej (opiekę na nimi sprawuje gmina). Ważną częścią cmentarza jest kwatery zasłużonych, gdzie spoczywa wielu prezydentów miasta, działaczy politycznych oraz działaczy Polskiej Partii Socjalistycznej. Negatywnie na rozplanowaniu cmentarza odbiło się zajęcie kilku alei pod nowe groby. Zaburzyło to układ tej nekropolii, który został wyznaczony w 1914 roku, powodując to także trudności w komunikacji na terenie cmentarza.

Tabela 3. Wykaz najcenniejszych nagrobków poddanych renowacji w latach 2014 – 2025 na cmentarzu przy ulicy 11 Listopada.

Lp.	Nagrobek	Czas powstania/material
1.	Symboliczny grób hm. Eugeniusza Puza – straconego w egzekucji 12 czerwca 1942 roku	1942 granit/piaskowiec
2.	Grób hm. Stefana Piotrowskiego – zasłużonego dąbrowskiego harcerza i pedagoga	1972 lastryko/granit
3.	Grób ks. prałata Stanisława Mazurkiewicza	1933 Piaskowiec
4.	Grób małżonków Janiny i Ludwika Berbeckich – działaczy Polskiej Partii Socjalistycznej, samorządowców	1961 Granit
5.	Grób Kazimierza Skalskiego prezesa Towarzystwa Gimnastycznego Sokół w Dąbrowie Górniczej	1929 piaskowiec

6.	Grób Adama Jabłońskiego górnika kopalni Reden	1923 piaskowiec
----	---	--------------------

Zródło: informacje Towarzystwa Przyjaciół Dąbrowy Górniczej

Ważne zespoły nagrobków znajdują się także w najstarszym cmentarzu w Gołonogu przy ulicy Kościelnej. Ze względu na przeniesienie cmentarza z terenu przykościelnego na obecną lokalizację zachowały się tylko groby począwszy od drugiej połowy XIX wieku. Najcenniejsze związane są z rodziną Stochelskich i Gadomskich – miejscowych właścicieli zakładów górniczych. Na cmentarzu znajduje się także mogiła tzw. 7 szewców – czyli pracowników zakładu szewskiego w Gołonogu – rozstrzelanych przez Niemców w 1944 roku (opiekę sprawuje gmina).

W Ząbkowicach znajdują się nagrobki z początku XX wieku (nagrobki dziecięce z 1909 i 1911 roku z napisami w języku czeskim – jako ślady czeskich osadników Kysela i Proks, związanych z Hutą Szkła Gospodarczego w Ząbkowicach grób Stanisławy Drzewieckiej z Kowalskich, żony inżyniera dawnej Fabryki „Elektryczność” z 1912 roku, nagrobek cenionego dąbrowskiego kamieniarza F. Fochtmanna oraz nagrobek dziecięcy z 1905 roku. Nagrobki te zlokalizowane są w eksponowanych częściach cmentarza i pomimo złego stanu nadal zachwycają wykonaniem, stanowią ważny i ciekawy element historii miasta. Nagrobki dzieci czeskich w Ząbkowicach zostały odnowione przez Towarzystwo Przyjaciół Dąbrowy Górniczej (Zofia i Vincenty Proks, piaskowiec 1911 rok oraz Andelka Ilek, piaskowiec 1909 rok). Na cmentarzu obecna jest również kwatera poległych żołnierzy Armii Czerwonej oraz szereg grobów żołnierzy 1920 roku oraz związanych z martyrologią II wojny światowej. Wymienić tutaj można grób braci Adamieckich – rozstrzelanych przez Niemców (z dotacji Fundacji Orlen wykonano nowy nagrobek) oraz symboliczny grób Jana Mizerkiewicza – członka Związku Orła Białego – powieszono go przez Niemców w 1941 roku. W 2022 roku Muzeum Miejskie „Szttygarka” pozyskało dotację z Fundacji Orlen na renowację nagrobka Jana Mizerkiewicza oraz tablicę historyczną poświęconą jego działalności. W Ząbkowicach przy ul. Związku Orła Białego zlokalizowane jest również miejsce upamiętnienia rozstrzelanych 1945 r. mieszkańców Ząbkowic w formie obelisku z tablicą pamiątkową. Bliska lokalizacja pomnika bojowników o wolność i demokrację w Ząbkowicach z lat 60. XX wieku w parku u zbiegu ulic Szosowej i Armii Krajowej do kościoła parafialnego i szkoły podstawowej stanowią o potencjale tego miejsca jako rejonu lokalizacji miejskich uroczystości patriotycznych, przez co zalecana jest zmiana charakteru tego miejsca na miejsce pamięci poświęcone odzyskaniu przez Polskę niepodległości, gdzie można organizować różnego rodzaju uroczystości dla społeczności lokalnej. W Ząbkowicach od 2024 roku rozpoczęła się kwesta na cmentarzu parafialnym w oparciu o porozumienie z proboszczem. Patronat nad kwestą sprawuje Towarzystwo Przyjaciół Dąbrowy Górniczej a realizuje ją społeczność lokalna. Dzięki środkom zebranych podczas kwesty oraz dodatkowym środkom przekazanych przez Towarzystwo Przyjaciół Dąbrowy Górniczej udało się odnowić groby dzieci czeskich.

W Strzemieszycach Wielkich znajduje się zespół nagrobków z początku XX wieku związanych z rodzinami zasłużonymi dla miejscowości oraz z właścicielami tutejszych zakładów przemysłowych. Z inicjatywy grupy pasjonatów istnieje na tym cmentarzu tzw. Dolinka Katyńska poświęcona martyrologii Polaków w Rosji. W roku 2025 Towarzystwo Przyjaciół Dąbrowy Górniczej podejmuje działania by realizować kwestę na cmentarzu w Strzemieszycach Wielkich.

Podsumowując należy stwierdzić, że cmentarze dąbrowskie zawierają na swoim terenie wiele cennych pamiątek historycznych. Zalecane jest w całości otoczyć je opieką, a szczególnie te w Śródmieściu oraz Ząbkowicach, Strzemieszycach i Gołonogu. Największym zagrożeniem dla ich substancji zabytkowej jest brak miejsca do pochówków i co za tym idzie sukcesywne likwidowanie nieopłacanych miejsc. Zaleca się wpisanie cennych obiektów zabytkowych do Gminnej Ewidencji Zabytków, po uprzednim dokonaniu analiz (w trybie pilnym) najkorzystniejszych form ochrony założeń cmentarnych i osobnych nagrobków – należy rozpatrzyć w jakiej formie dokonać wpisu do Gminnej Ewidencji Zabytków – kwatery cmentarne najczęściej należą do osób prywatnych, a cmentarze zarządzane są przez parafie, stąd forma ochrony winna być dobrana rozważnie.

Cmentarze w śródmieściu są objęte opieką przez Towarzystwo Przyjaciół Dąbrowy Górniczej, co ujęto w formie umów z zarządcami określających zakres opieki i wykaz wartościowych grobów. Podobne przedsięwzięcie winno zostać zrealizowane (np. również przez Towarzystwo Przyjaciół Dąbrowy Górniczej lub inne organizacje) na pozostałych cmentarzach ze szczególnym uwzględnieniem zaangażowania społeczności lokalnej – przede wszystkim zaleca się wykonanie rewaloryzacji cmentarzy i stworzenie wykazu wartościowych nagrobków oraz objęcie ich opieką przez organizacje pozarządowe.

Zaleca się wypracowanie odpowiedniej formuły współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz Muzeum Miejskim „Szttygarka” (ustaleniu polityki ochrony miejsc pamięci, pomników, cmentarzy i nagrobków) – ustalenie ścieżki postępowania wraz z możliwościami finansowania w celu zachowania i ochrony najcenniejszych obiektów.

5.2.6 Zestawienie zabytków nieruchomych z terenu miasta wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Śląskiego.

Na terenie miasta Dąbrowa Górnicza znajduje się 9 zabytków nieruchomych, wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków. Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie miasta. Zostały one wymienione w poniższej tabeli.

Tabela 4. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków Województwa Śląskiego w mieście Dąbrowa Górnicza.

Lp.	Adres	Obiekt wraz z opisem granic ochrony	Numer i data wpisu do rejestru zabytków
1.	Dąbrowa Górnicza, ul. Kościelna 20, Gołonóg	Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP i świętego Antoniego Padewskiego z XVII w. Granice ochrony obejmują cały obiekt wraz z najbliższym otoczeniem i wyposażeniem wnętrza.	A/9/60 z dnia 23.02.1960 r. wpis nadany w dawnym województwie katowickim
			A/263/09 z dnia 8.07.2009 r., aktualny nr rejestru woj. śląskiego.
2.	Dąbrowa Górnicza, ul. Królowej Jadwigi 13 - 17, Centrum	Kościół parafialny pw. Matki Boskiej Anielskiej, wzniesiony w latach 1898 - 1912. Do korpusu od pñ. - zach. przylega pierwotny kościół parafialny zbudowany w latach 1875 - 1877. Granice ochrony obejmują kościół.	A/1623/96 z dnia 29.03.1996 r. wpis nadany w dawnym województwie katowickim.
			A/564/2019 z dnia 23.10.2019 r. aktualny nr rejestru woj. śląskiego.
3.	Dąbrowa Górnicza, ul. Kryniczna 2d, Ujejsce	Kaplica pw. św. Katarzyny, drewniana z XVIII w. Granice obejmują cały obiekt i najbliższe otoczenie.	A/809/67 z dnia 09.12.1967 r. wpis nadany w dawnym województwie katowickim
			A/809/2021 z dnia 28.04.2021 r. aktualny nr rejestru woj. śląskiego.
4.	Dąbrowa Górnicza, ul. Ratanice 3, Ratanice	Młyn wodny z XVIII w., bezstylowy. Granice ochrony obejmują cały obiekt.	R/524/57 z dnia 02.05.1957 r. wpis nadany w dawnym województwie katowickim
			A/1573/25 z dnia 24.06.2025 r. aktualny nr rejestru woj. Śląskiego.
5.	Dąbrowa Górnicza, pl. Wolności 1, Centrum	Budynek Pałacu Kultury Zagłębia z lat 50 - tych XX w. Granice ochrony obejmują cały obiekt wraz z najbliższym otoczeniem (schody, podejścia, podjazdy), wystrojem i wyposażeniem wnętrza (wykładziny ścian, posadzki, sztukaterie, urządzenie sali widowni i projekcyjnej).	A/1240/79 z dnia 22.11.1979 r. wpis nadany w dawnym województwie katowickim
			A/690/2020 z dnia 26.08.2020 r. aktualny nr rejestru woj. śląskiego.
6.	Dąbrowa Górnicza, ul. Modrzewiowa/ Złota, Trzebieszewice	Kaplica pw. Najświętszej Marii Panny Wspomożycielki z XVIII w. Granice ochrony obejmują cały obiekt w ramach ogrodu i wyposażenie wnętrza.	A/808/67 z dnia 09.12.1967 r. wpis nadany w dawnym województwie katowickim
			A/808/2021 z dnia 28.04.2021 aktualny nr rejestru woj. śląskiego.
7.	Dąbrowa Górnicza, ul. Ofiar Katynia 34a, Strzemieszyce Wielkie	Budynek kościoła parafialnego pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa. Granice ochrony obejmują cały obiekt w ramach ogrodu i wyposażenie wnętrza.	A/538/2019 aktualny nr rejestru woj. śląskiego.

8.	Dąbrowa Górnicza ul. Dworcowa 11 Ząbkowice	Zespół dworca kolejowego – budynek dworca (granice ochrony obejmują budynek w obrysie murów zewnętrznych)	A/706/2020 z dn. 01.10.2020 r. aktualny nr rejestru woj. śląskiego.
9.	Dąbrowa Górnicza, ul. Kościelna 20, Gołonóg	Mur okalający kościół w zespole kościoła p.w. Narodzenia Najświętszej Panny Marii i św. Antoniego Padewskiego. granice obejmują cały obiekt wraz z najbliższym otoczeniem.	A/1100/22 z dn. 12.12.2022 r. aktualny nr rejestru woj. śląskiego

Źródło: materiały Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków; <https://bip.katowice.wkz.gov.pl/artukul/spis-objektow-wpisanych-do-rejestru-tabela> | dostęp z 10 września 2025 roku.

Pierwsze sześć pozycji z powyższej tabeli zostało już wyczerpująco omówione w poprzedniej edycji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami, dlatego też skupimy się na przedstawieniu dwóch ostatnich, które zostały wpisane do rejestru w latach 2019 – 2020. Są to: zespół dworca kolejowego w Ząbkowicach oraz Bazylika Najświętszego Serca Pana Jezusa w Strzemieszycach Wielkich.

- **Zespół dworca kolejowego w Ząbkowicach** – został on wybudowany w 1867 roku. Od 1892 roku funkcjonowała w nim też łaźnia kolejowa, natomiast rok później dobudowano wschodnie skrzydło dworca. Początek XX w. przyniósł ze sobą częściową elektryfikację. W 1902 roku na dworcu i peronach zainstalowano oświetlenie elektryczne. Przy dworcu czynny był bufet dworcowy, w tym okresie wymieniono także stolarkę okienną oraz urządzono osobne poczekalnie dla pasażerów I, II i III klasy. Do listopada 2011 r. działała w Ząbkowicach najdłużej funkcjonująca dąbrowska kasa biletowa. Zlikwidowano wówczas dworcową poczekalnię. Budynek dworca w Ząbkowicach jest obecnie obiektem nieczynnym. W latach 2017-2018 prowadzono prace w celu zdemontowania kładki dla pieszych, jej rolę pełni obecnie przejście podziemne. Na stacji znajdują się dwa czynne perony. Nie kursują obecnie pociągi pasażerskie do Maczek i do Szczakowej.
- **Bazylika Najświętszego Serca Pana Jezusa w Strzemieszycach Wielkich** – Prace przy budowie kościoła rozpoczęły się w 1903 roku. Autorem projektu budowy kościoła parafialnego w Strzemieszycach Wielkich był uznany inż. Józef Pomian-Pomianowski, który zaprojektował szereg obiektów architektury sakralnej na terenie Zagłębia Dąbrowskiego, a w 1901 r. został odznaczony złotym medalem w konkursie na projekt kościoła Zbawiciela w Warszawie. Murowany z czerwonej cegły kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa został wybudowany w stylu neogotyckim. Trzynawowa świątynia na planie krzyża łacińskiego jest bazyliką z pięcioprzęślowym korpusem. Posiada jednonawowe, wielobocznie zamknięte prezbiterium, wokół którego usytuowano kaplice, skarbiec i zakrystię. Nie posiada jednak trzech wież, które zakładano w planie J. Pomianowskiego. Cokół kościoła wykonano z „ciosu tumlińskiego”, a ściany z cegły palonej. Ozdoby elewacji wykonano z kamienia szydłowieckiego. Licowanie murów wykonano przy użyciu cegły wapienno-piaskowej z cegielni w Myszkowie, a dach pokryto ceglana dachówką (zastąpioną obecnie blachą miedzianą). Do 1908 r. wykończono mury i wiązania dachowe. Budowa świątyni została zakończona w 1910 r. Biskup kielecki Augustyn Łosiński erygował parafię strzemieszycką 23 lutego 1911 r. Do 1912 r. kościół otynkowano i wykończono nowe sklepienie. W połowie lat 50. XX w. wykonane zostały balustrady oraz ołtarz z marmuru. Uroczystość konsekracji kościoła odbyła się 20 września 1959 r. Ogrodzenie kościoła i plebanii miało miejsce w latach 1964 - 65.

Na terenie Dąbrowy Górniczej znajdują się kolejne obiekty, których wartość historyczna i architektoniczna predestynuje je do wpisu do rejestru śląskiego konserwatora zabytków. Są to:

- Dawny Zespół Szkół Zawodowych „Sztęgarka”, pawilon 3 z 1927 roku, ul. Legionów Polskich 69,
- Stara, drewniana plebania przy kościele pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa z 1904 roku, ul. Ofiar Katynia 34,
- Pałacyk Zarządu dawnej fabryki superfosfatu z 1897 roku (Strzemieszyce) ul. Strzemieszycka 375,
- Pałacyk zarządu dawnej fabryki elektrotechnicznej (Ząbkowice), ul. Chemiczna 3,
- Obiekty w KWK Paryż – basztowe nadszybie szybu Paryż z 1884 roku, maszynownia szybu Paryż, dawna maszynownia z 1878 roku, dawna siłownia z 1897 roku, zespół zabudowań warsztatów z początku XX wieku, budynek warsztatów z końca XIX wieku.

Zakres i formy ochrony oraz opieki nad zabytkami rejestrowymi przez ich właścicieli i użytkowników reguluje przede wszystkim ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku oraz akty wykonawcze do ustawy, w tym m.in. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 roku w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac

restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych.

Obowiązek zgodnego z przepisami użytkowania i zarządzania obiektem zabytkowym spoczywa na jego właścicielu lub posiadaczu. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Niezależnie od w/w obowiązków użytkownik zabytku jest zobowiązany zawiadomić służby konserwatorskie o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków, pozwolenia konserwatorskiego wymaga:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru,
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku,
- prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru,
- prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru,
- prowadzenie badań archeologicznych,
- przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru,
- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje,
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru,
- zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku,
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów,
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru.

Prace mające charakter bieżącej konserwacji, np. odświeżanie ścian we wnętrzu obiektu bez zmiany ich kolorystyki i wymiany tynków, miejscowa wymiana instalacji np. gniazd elektrycznych, kranów itp., wymiana powojennego wystroju wewnątrz bez naruszania zabytkowej substancji obiektu, **nie wymagają uzyskania pozwolenia konserwatorskiego, jedynie zgłoszenia właściwemu konserwatorowi.**

Właściciel lub posiadacz zabytku może wystąpić do właściwego konserwatora zabytków o wydanie w formie pisemnej zaleceń konserwatorskich, pomocnych w przygotowaniu dokumentacji projektowej czy sformułowaniu zakresu planowanych prac. Zalecenia konserwatorskie mają na celu określenie sposobu korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także określenie zakresu dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

5.2.7 Zestawienie obiektów z terenu Dąbrowy Górniczej wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków

Ewidencja zabytków, w brzmieniu ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, art. 21, jest podstawą dla sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Ewidencja zabytków jest uporządkowanym zbiorem opracowań, wykonywanym wg jednolitych wzorców, stanowiącym podstawowe informacje o obiektach zabytkowych. Krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków prowadzi Generalny Konserwator Zabytków. Wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków. Natomiast gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków prowadzi wójt (burmistrz, prezydent miasta) danej gminy. Ustawodawca nie określił kryteriów kwalifikowania obiektów do Gminnej

Ewidencji Zabytków. Dlatego też na potrzeby aktualizacji Gminnej Ewidencji Zabytków przyjęto następujące kryteria:

- czas powstania – nie później niż lata 50 XX w.;
- stopień zachowania walorów zabytkowych;
- funkcję obiektu i wpływ jego formy na ogólny charakter zabudowy miejscowości;
- wartość historyczną, artystyczną i naukową.

Gminna Ewidencja Zabytków została przyjęta Zarządzeniem Prezydenta Miasta Nr 2108.2014 z dnia 3 lutego 2014 roku. Zostały w niej ujęte 493 obiekty.

Po weryfikacji przeprowadzonej na przełomie 2022 i 2023 roku stwierdzono, że spośród tych obiektów 13 budynków drewnianych zostało rozebranych na podstawie decyzji administracyjnych. Ponadto decyzją administracyjną zezwolono na rozebranie dwóch domów murowanych oraz budynku Pawilonu IV ZSZ „Szttygarka”. Gminna ewidencja zabytków została także uszczuplona o wykreślenie murowanej willi w osiedlu Staszic oraz zabudowań Huty Szkła Gospodarczego w Ząbkowicach. W jednym wypadku nastąpiło samowolne rozebranie kamienicy przy ulicy Dąbrowskiego.

Powyższe dane wskazują na zmniejszenie substancji zabytkowej Dąbrowy Górniczej o 19 obiektów co stanowi nieco ponad 3,5 % ogólnego stanu budynków zabytkowych w mieście. Spośród 18 rozebranych budynków jeden stanowił własność gminy, a reszta były to budynki prywatne. Wszystkie te budynki zostały rozebrane ze względu na zły stan techniczny, co wskazuje na postępującą degradację części substancji zabytkowej Dąbrowy Górniczej.

Charakterystyka budynków w gminnej ewidencji zabytków

Pomiędzy rokiem 2014, kiedy to sporządzono Gminną Ewidencję Zabytków a 2023, kiedy przystąpiono do prac przygotowawczych w celu jej aktualizacji, zarówno liczba jak i skład jakościowy budynków nie uległ znaczącej zmianie. Wpisano do rejestru zabytków trzy obiekty: dworzec w Ząbkowicach, Bazylikę Najświętszego Serca Pana Jezusa w Strzemieszycach oraz ogrodzenie kamienne kościoła w Gołonogu. Dokonano analizy Gminnej Ewidencji Zabytków, rekomendując do skreślenia obiekty, które utraciły wartość zabytkową.

Zaproponowano wykreślenie 49 pozycji z Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Dąbrowa Górnicza. Wykreślenia zostały podyktowane zwłaszcza wyburzeniami obiektów o złym stanie technicznym. Ponadto zdecydowano wykreślić szereg obiektów o niewielkiej wartości historycznej i architektonicznej. Zaleca się ponowne przeanalizowanie propozycji wykreśleń.

Oprócz wykreśleń zdecydowano o sporządzeniu propozycji nowych wpisów do Gminnej Ewidencji Zabytków. Wymienić tutaj można obiekty w obrębie ulic Ziemby i Południowej, które są związane z dawnym osiedlem Staszic, obiekty przemysłowe dawnej kopalni Paryż oraz obiekty spośród zabudowy czynszowej i szkolnej zlokalizowane w śródmieściu. Ponadto wskazano obiekty przemysłowe dawnej kopalni Flora. Zaleca się ponowne przeanalizowanie propozycji nowych wpisów do GEZ z uwzględnieniem zaleceń zawartych w niniejszym Programie.

Z obiektów przewidzianych do ujęcia w GEZ-ie na uwagę zasługują budynki przemysłowe znajdujące się na terenie dawnej Kopalni Węgla Kamiennego Paryż. Reprezentują one budownictwo ceglane przełomu XIX i XX wieku związane z inwestycjami spółek francuskich w przemyśle Zagłębia Dąbrowskiego. Wyróżnia się tutaj budowla wieżowa szybu Paryż, ostatnia zachowana tego typu budowla w rejonie. Ważną pozycją w nowych wpisach jest linia niemieckich fortyfikacji polowych B-2, które zostały zrealizowane przez Niemców w latach 1944 – 1945. W okresie powojennym wysadzono większość bunkrów, a pozostawiono transeje oraz betonowe stanowiska strzeleckie tzw. kochbunkry. Linia B-2 ciągnąca się przez szereg miejscowości od Sosnowca po Siewierz miała zabezpieczać wojska niemieckie przed atakiem Armii Czerwonej. Nie została ona użyta na pełną skalę podczas działań wojennych, a obecnie podlega znacznej degradacji związanej z inwestycjami drogowymi oraz aktami wandalizmu.

5.2.8 Zabytki ruchome

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje zabytek ruchomy, jako „rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością i stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

W art. 6 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wymienione są podlegające ochronie i opiece zabytki ruchome.

Rejestr Zabytków Ruchomych prowadzony jest podobnie jak Rejestr Zabytków Nieruchomych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wniosek właściciela zabytku lub z obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę. Do rejestru zabytków ruchomych nie wpisuje się obiektów znajdujących się w inwentarzu muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Tabela 5. Wykaz wybranych zabytków ruchomych z terenu miasta Dąbrowa Górnicza.

Lp.	Adres	Obiekt wraz z opisem granic ochrony	Numer i data wpisu do rejestru zabytków
1.	Dąbrowa Górnicza, ul. Królowej Jadwigi 17, Centrum	Polichromie we wnętrzu kościoła parafialnego pw. Matki Boskiej Anielskiej	B/35/02 z dnia 30.12.2002 r.
2.		Ołtarze i obrazy we wnętrzu kościoła parafialnego pw. Matki Boskiej Anielskiej	B/127/08 z dnia 15.2008 r.

Źródło: materiały z archiwum parafii Najświętszej Maryi Panny Anielskiej

Bardzo ważnym elementem w procesie ochrony i opieki nad zabytkami jest działalność statutowa muzeów i bibliotek. Instytucje te są zobowiązane do gromadzenia zabytków, ich zabezpieczania i udostępniania. Zasób zgromadzonych tutaj artefaktów nie jest wpisywany do ewidencji zabytków, ale podlega wpisom do inwentarzy muzealnych oraz zasobu bibliotecznego. W związku z tym obok kilkunastu zabytków ruchomych, objętych ochroną konserwatora znajduje się na terenie miasta wiele znakomitych przykładów ludzkiej działalności sprzed wieków, które stanowią zbiory tutejszego Muzeum i Biblioteki.

Na terenie Dąbrowy Górniczej funkcjonuje Muzeum Miejskie „Sztęgarka”, które zostało powołane uchwałą Rady Miejskiej w 1997 roku. Jego siedziba znajduje się w dawnym pawilonie I Zespołu Szkół Zawodowych „Sztęgarka”. Muzeum prowadzi swoją działalność w oparciu o statut zatwierdzony przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Gromadzi eksponaty w działach historii, przyrody i techniki, etnografii i archeologii.

Zbiory Muzeum Miejskiego „Sztęgarka” rozwijały się w oparciu o zasób dawnego Ośrodka Muzealno - Dydaktycznego ZSZ „Sztęgarka”. Tradycje muzealnicze „Sztęgarki” sięgają 1889 roku, kiedy to wraz z uruchomieniem szkoły założono tutaj kolekcję mineralogiczną. Część z eksponatów przechowywanych obecnie w Muzeum pochodzi z tamtej kolekcji oraz tzw. Muzeum Krajoznawczego im. Zygmunta Glogera, uruchomionego w siedzibie Resursy w 1912 roku. Muzeum pozyskuje eksponaty w formie darowizn od osób fizycznych lub zakupów antykwarycznych.

W zbiorach Muzeum znajdują się eksponaty wytworzone między 1800, a 2000 rokiem. Wśród nich wymienić można dokumenty rachunkowe kopalni Reden z początku XIX wieku, popiersie dyrektora huty Bankowej Feliksa Verdie z 1878 roku, księgi pracowników kopalni Paryż, Reden i Flora z lat 1900 – 1945. Ponadto Muzeum posiada kolekcję map regionu z XIX i XX wieku oraz narzędzia i lampy górnicze, wyprodukowane między 1870, a 1970 rokiem.

Zasób zbiorów Muzeum Miejskiego „Sztęgarka” obrazuje Tabela 6.

Tabela 6. Wykaz zabytków pozyskanych do zbiorów Muzeum Miejskiego „Sztęgarka” od 1997 do 2024 roku.

Lp.	Lata gromadzenia	Rodzaj eksponatu	Pozycje inwentarzowe	Ilość
1.	1997 – 2024	Dzieła sztuki	253	305
2.		Artefakty kulturowe	5992	8227
3.		Okazy przyrodnicze	3747	3747
4.		Obiekty fotograficzne	2017	6347
5.		Dokumenty drukowane	174	204
6.		Dokumenty pisane ręcznie lub maszynowo	665	979
Razem			13067	20542

Źródło: opracowanie własne

W Dąbrowie Górniczej działa Miejska Biblioteka Publiczna im. Hugona Kołłątaja. Jej tradycje sięgają połowy XIX wieku, kiedy to inżynierowie zamieszkujący Dąbrowę utworzyli Towarzystwo Biblioteczne, zajmujące się zarówno księgozbiorem fachowym jak i wypożyczaniem książek mieszkańcom. Znaczący postęp w działalności biblioteki nastąpił w 1906 roku, kiedy to na fali Rewolucji 1905 roku zezwolono na założenie nowej książnicy w Dąbrowie Górniczej. Stała się ona podstawą do przekształcenia jej w latach międzywojennych w bibliotekę publiczną utrzymywaną przez samorząd miejski.

Obecnie siedziba główna biblioteki miejskiej mieści się w budynku przy ulicy Kościuszki, a jej księgozbiór udostępniany jest w kilkunastu filiach rozmieszczonych na terenie całego miasta.

Zbiory biblioteczne mające wartość zabytkową zgromadzone są w Dziale Książki Dawnej, który gromadzi publikacje wydane do 1956 r., w tym m.in. starodruki. Najstarszy z nich był wydany w 1530 r., a pozyskany został z księgozbioru rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. Józefa Brodowicza. Innym, cennym nabytkiem jest pisana na pergaminie XIX - wieczna tora. W zasobach tej komórki znajdują się zbiory w większości pozyskane od osób związanych z Dąbrową Górniczą, m.in. Stanisława i Zofii Bocianowskich, Leona Nowaka, Edwarda Ciuka, Edwarda Potępy oraz rodziny Lewickich. W dziale zgromadzono blisko 7 tys. woluminów. Wśród nich można znaleźć wiele oryginalnych publikacji, nie tylko pod względem treści, ale także wydawniczym. Stanowią one dobra kultury oraz dorobek myśli i pracy wielu pokoleń. Ich należyte utrzymanie jako cennych dóbr kultury, ma istotne znaczenie dla popularyzacji i rozwoju nauki oraz kultury narodowej.

Czytelnia Regionalna została uruchomiona we wrześniu 2022 r., zgromadzono w niej około 4 tys. zbiorów. W dziale znajdują się książki dotyczące Dąbrowy Górniczej, Zagłębia Dąbrowskiego oraz Śląska, a także prasa lokalna oraz Dokumenty Życia Społecznego. Głównym celem nowo powstałego działu jest dbanie o zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego, historii miasta i regionu oraz popularyzacja wiedzy o regionie wśród jego mieszkańców, w szczególności dzieci i młodzieży. Czytelnia Regionalna poprzez realizację lekcji regionalnych oraz imprez kulturalnych chce rozpowszechniać wiedzę i cenne informacje o walorach naszego regionu. Dział zajmuje się także tworzeniem bibliografii regionalnej. Wiedza zgromadzona w zbiorach Czytelni Regionalnej jest znaczącym źródłem dla obecnych i przyszłych pokoleń. Zbiory regionalne posiada także większość filii bibliotecznych MBP w Dąbrowie Górniczej np. Filia nr 5 czy Filia nr 18.

Obok wyżej opisanych instytucji kultury działa w Dąbrowie Górniczej Muzeum Ochotniczej Straży Pożarnej w Tucznawie. Zgromadzono tutaj zbiory etnograficzne i historyczne, a dotyczące dziejów tej dzielnicy miasta. Zbiór udostępniany jest okazjonalnie dla zwiedzających.

5.2.9 Zabytki archeologiczne z uwzględnieniem działalności Muzeum w ochronie dziedzictwa archeologicznego

Zabytek archeologiczny jest zabytkiem nieruchomym, będącym powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów, względnie zabytek ruchomy, będący ich wytworem.

Podstawową i wiodącą metodą ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest ogólnopolski program badawczo - konserwatorski Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Systematyzuje on dotychczasowy zasób wiedzy o rozpoznaniu archeologicznym terenu, poprzez obserwację archeologiczną oraz uwzględnianie informacji zawartych w archiwach, zbiorach muzealnych, instytucjach, a także publikacjach naukowych, popularnonaukowych oraz artykułach prasowych. Należy jednak pamiętać, że zbiór dokumentacji AZP, reprezentujący ewidencję zasobów archeologicznych jest otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania terenu. Do zbioru włączane są informacje o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań, a także wszystkie bieżące informacje weryfikujące lub uzupełniające dotychczasowe dane. W ten sposób dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Na terenie miasta Dąbrowa Górnicza znajduje się 149 zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Wiele stanowisk archeologicznych zostało zlokalizowanych na terenach dawnej eksploatacji kruszców, a następnie rud cynku i ołowiu.

Zabytki archeologiczne pozyskane z wykopalisk z terenu Dąbrowy Górniczej znajdują się w kilku obiektach muzealnych. Pierwsze wykopaliska na tym terenie, a mianowicie w Strzemieszycach Wielkich przeprowadzono w latach 30. XX wieku. Były to badania ratunkowe na terenie piaszowni. Odkryto tam szereg grobów tworzących cmentarzysko z przełomu XI i XII wieku. Wśród pozyskanych eksponatów znalazły się szczątki ludzkie, ozdoby srebrne i naczynia ceramiczne oraz drewniane.

Do dnia dzisiejszego zachowała się część tych znalezisk zdeponowanych w Muzeum Archeologicznym w Krakowie oraz Muzeum Górnośląskim w Bytomiu.

Na przełomie XX i XXI wieku wykopaliska prowadzono na terenie Strzemieszyc Wielkich w rejonie pierwotnej osady nad rzeką Rakówką przy jej skrzyżowaniu z ulicą Strzemieszycką. Odkryto tutaj m.in. pozostałości domów oraz piec hutniczy do wytopu ołowiu. Artefakty z tych wykopalisk znalazły się w zbiorach Muzeum Zagłębia w Będzinie.

W 2003 roku w Muzeum Miejskim „Sztęgarka” otwarto dział archeologii. Od tego momentu znaleziska z terenu miasta trafiają do zasobów miejscowej placówki muzealnej. Najbardziej owocne okazały się badania archeologiczne w Łośniu, których efekty zostały zdeponowane w Muzeum Miejskim „Sztęgarka”.

Do dnia dzisiejszego dział archeologii Muzeum zgromadził eksponaty, których liczba została zaprezentowana w tabeli 7.

Tabela 7. Wykaz liczbowy zabytków pozyskanych do działu archeologii Muzeum Miejskiego „Sztęgarka” w latach 2003 - 2024.

Lp.	Lata gromadzenia	Rodzaj eksponatów	Własność Muzeum	Depozyty
1.	2003 – 2024	Numizmaty	w pozycjach inwentarzowych 41, w sztukach 1193	w pozycjach inwentarzowych 219, w sztukach 219
2.		Inne zabytki	pozycji inwentarzowych 1009, sztuk: 1224	pozycji inwentarzowych 11, w sztukach 1349
Razem			1050 pozycji inwentarzowych, 2417 sztuk	230 pozycji inwentarzowych, 1568 sztuk

Źródło: opracowanie własne

Dział archeologii Muzeum Miejskiego „Sztęgarka” posiada zabytki stanowiące jedną z najcenniejszych kolekcji archeologicznych w regionie. Kolekcja ta jest w dużej części wypełniona artefaktami dotyczącymi wczesnośredniowiecznego górnictwa i hutnictwa. Wśród najważniejszych eksponatów z tego zakresu wskazać należy tzw. Skarb „Hutnika”, który odnaleziono w latach od 1998 r. do 2008 r. w Dąbrowie Górniczej - Łośniu podczas badań prowadzonych na rozległej wczesnośredniowiecznej osadzie (XI – XII/XIII w.). To właśnie na terenie tego stanowiska w 2006 roku, odkryto skarb 1125 monet srebrnych, z czego 1106 sztuk znajdowało się bezpośrednio w szkliwionym naczyniu lub jego bliskim sąsiedztwie oraz 179 placków srebra. Pozostałe 18 monet odnajdywano w latach 2007-2009 i najprawdopodobniej pierwotnie również stanowiły element skarbu. W skład znaleziska weszły głównie monety synów króla Bolesława Krzywoustego: Władysława II Wygnańca i Bolesława IV Kędzierzawego, tylko jedna moneta samego Krzywoustego oraz jeden XI-wieczny denarek krzyżowy.

Muzeum posiada także w swoich zbiorach drewniane koryto płuczki do rudy ołowiu z XV wieku, topór wczesnośredniowieczny z Hutek pod Olkuszem oraz bochen ołowiu ze Starego Bukowna i sztaby ołowiane z Siewierza.

W 2021 roku rozpoczęły się badania archeologiczne na terenie Bukowej Góry w Dąbrowie Górniczej – Ujejscu – na działkach użytkowanych przez Lasy Państwowe zlokalizowane jest stanowisko nr 4 (AZP 95-50/18, które zostało zewidencjonowane w 2015 roku i stanowi przykład stanowiska związanego z eksploatacją kruszców.

Wykopaliska będą kontynuowane przez kolejne lata, a ich naukowe opracowanie pozwoli na ściślejsze datowanie i opis odkryć.

6. Dziedzictwo niematerialne, upamiętnienia na terenie miasta oraz działalność instytucji w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego

Dziedzictwo niematerialne odgrywa istotną rolę w jednoczeniu i określaniu kulturowej tożsamości grup społecznych. Odzwierciedla jej oczekiwania, które są wyrażane m.in. w formie języka, literatury, muzyki, tańca, obyczajów, ubioru.

Dąbrowa Górnicza jest największym obszarowo miastem Zagłębia Dąbrowskiego, a na jej terenie działają instytucje kultury prowadzące działalność w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Są to:

- Pałac Kultury Zagłębia
- Miejska Biblioteka Publiczna im. H. Kołłątaja
- Muzeum Miejskie „Szttygarka”

Najważniejsze i najbardziej rozbudowane działania w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego prowadzone są w Miejskiej Bibliotece Publicznej im. H. Kołłątaja i Muzeum Miejskim „Szttygarka”. Muzeum pełni ważną rolę na kulturalnej mapie miasta, proponując gościom bogatą ofertę wystawienniczą i edukacyjną z różnorodnej, nie tylko górniczej i historycznej tematyki. Muzeum posiada bogate zbiory historyczne, archeologiczne i etnograficzne, o których mowa w poprzednich rozdziałach. Placówka ta gromadzi także obiekty dziedzictwa przemysłowego. Zlokalizowane są one w Kopalni Ćwiczebnej, która dzięki zaangażowaniu dąbrowskich muzealników stała się w 2010 roku podziemną trasą turystyczną wpisaną na listę Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego. Obok budynku Muzeum powstał Park Militarno-Historyczny „Reduta”, gdzie prezentowane są zabytki militarne.

Miejska Biblioteka Publiczna im. H. Kołłątaja składa się z 17 filii bibliotecznych oraz Biblioteki Głównej wraz z agendami: Wypożyczalnią Centralną, Czytelnią Multimedialną, Czytelnią, Centrum Informacji Biznesowej i Technicznej, Działem Informacyjno-Bibliograficznym, Wypożyczalnią dla Dzieci i Młodzieży, Centrum Edukacji Regionalnej, Centrum Informacji Europejskiej, Działem Zbiorów Specjalnych, Działem Książki Dawnej. Zbiory biblioteki omówiono we wcześniejszych rozdziałach.

Muzeum Miejskie „Szttygarka” wraz z Miejską Biblioteką Publiczną im. H. Kołłątaja prowadzi działalność edukacyjną w zakresie dziedzictwa kulturowego opartą na wspólnym programie edukacyjnym. W ramach tej współpracy organizowane są lekcje muzealne i biblioteczne wraz z towarzyszącymi wystawami planszowymi. Do współpracy tej zaproszony został także Wydział Oświaty Urzędu Miejskiego, dzięki którego wsparciu odbył się w 2021 roku program edukacyjny poświęcony udziałowi mieszkańców Zagłębia Dąbrowskiego w wojnie 1920 roku. W/w instytucje organizują także w Muzeum konferencje dla nauczycieli historii, mające na celu wzbogacenie ich wiedzy regionalnej.

Instytucje wymienione wcześniej działają na polu zachowania dziedzictwa niematerialnego regionu w czym współpracuje Pałac Kultury Zagłębia. Jest to centrum kultury działające nieprzerwanie od 1958 roku, które przyczyniło się w dużym stopniu do promocji i rozwoju miasta oraz całego regionu. Pałac Kultury Zagłębia zapewnia rozrywkę mieszkańcom Dąbrowy Górniczej i okolic, a także stwarza im liczne możliwości rozwijania umiejętności, spędzania wolnego czasu i realizowania swoich pasji. Już ponad 65 lat wypełnia misję, dla której został powołany, zapewniając mieszkańcom kontakt z szeroko pojętą kulturą. W Pałacu Kultury Zagłębia organizowane są wycieczki po jego siedzibie, mające na celu zapoznanie zwiedzających z bogactwem wystroju i historią tego zabytku, znajdującego się w rejestrze zabytków.

Dąbrowa Górnicza była miejscem działalności wielu osób zasłużonych dla rozwoju górnictwa, takich jak: Stanisław Staszic, książę Ksawery Drucki Lubecki, Józef Patrycjusz Cieszkowski.

Tworzyli tutaj pisarze, wśród których wymienić można: Marię Konopnicką, Artura Gruszeckiego i Juliusza Kadena Bandrowskiego. Z Dąbrową Górniczą związani są także ludzie kultury i sportu tacy jak: Janusz Gajos, Krzysztof Kieślowski, Wirgiliusz Gryń czy Sobiesław Zasada.

Instytucje kultury we współpracy z władzami miasta upowszechniają wiedzę na temat znanych osób związanych z miastem. M.in. wyróżniający się przedsiębiorcy dąbrowscy otrzymują corocznie nagrodę imienia Karola Adamieckiego – znanego na świecie teoretyka zarządzania.

W przestrzeni miejskiej honoruje się zasłużone osoby nadawaniem ich imion ulicom, skwerom, rondom oraz funduje się tablice pamiątkowe im poświęcone. W ostatnich latach w ten sposób uczczono: Adama Piwowara – I prezydenta miasta, Kazimierza Imielińskiego – znanego seksuologa, a w 2022 roku powstała tablica pamiątkowa ks. Jana Cieplaka – arcybiskupa wileńskiego i działacza społecznego, który już wcześniej został patronem dąbrowskiego ronda. Dzięki współpracy z Międzypokładową Organizacją Związkową NSZZ „Solidarność” ArcelorMittal Poland S.A. doprowadzono do zmiany nazwy ulicy Katowickiej na ulicę Porozumienia Dąbrowskiego 1980. Był to krok na drodze do upowszechnienia wiedzy o wydarzeniu historycznym, jakie miało miejsce w Dąbrowie Górniczej w 1980 roku. W 2025 roku nadano imię Michała Spisaka Dworcowi Głównemu. Ponadto w 2023 roku ustawiono w Parku Hallera głaz z tablicą poświęconą katastrofie w kopalni Reden. W 2024 roku odnowiono i przeniesiono w rejon Urzędu Pracy tablicę

pamiątkową górników kopalni Paryż zamordowanych w Auschwitz. W 2025 roku zorganizowano miejskie obchody 45 lecia powstania Solidarności - zrealizowano w tym celu film dokumentalny pt. „Zaczęło się w Dąbrowie - Porozumienia Dąbrowskie 1980” oraz otwarto wystawę stałą w Muzeum pt. „Zagłębie Dąbrowskie w okowach totalitaryzmów 1939 – 1989”.

7. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformułowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT słabych i mocnych stron miasta Dąbrowa Górnicza, a także szans i zagrożeń.

Mocne strony:

- korzystne położenie geograficzne - na skraju aglomeracji w bezpośrednim sąsiedztwie Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych, kompleksów leśnych zlewni Białej i Czarnej Przemszy oraz w rejonie bardzo atrakcyjnego Pojezierza Dąbrowskiego,
- tradycje przemysłu wydobywczego poczynając od wczesnego średniowiecza,
- unikatowe zabytki przemysłu, takie jak: przemysłowe budynki i budowle Huty Bankowa, kopalni „Paryż”, stare piece wapiennicze w Strzemieszycach i Ząbkowicach oraz budynki związane z przemysłem wiejskim - dobrze zachowane zespoły młynów wodnych w Okradzionowie na Białej Przemszy,
- grupę zabytków techniki stanowią obiekty związane z powstaniem i rozwojem linii kolejowych: Warszawsko - Wiedeńskiej i Iwango-rodzko – Dąbrowskiej,
- bogate stanowiska archeologiczne - np. Dąbrowa Górnicza – Łosień, gdzie odnaleziony został tzw. „Skarb hutnika”, Bukowa Góra w Ujejściu – budowle megalityczne,
- zrewitalizowane Parki m.in. Park Zielona,
- duże nakłady finansowe na najważniejsze obiekty zabytkowe,
- realizacja dużych inwestycji związanych m.in. z przebudową dworca,
- akcentowanie rozwoju turystyki z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych miasta,
- dobrze skonstruowane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, uwzględniające potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego,
- wyznaczone strefy ochrony konserwatorskiej,
- środowisko przyrodnicze miasta, sprzyjające promowaniu na tym obszarze aktywnej rekreacji i sportu,
- występujące formy prawne ochrony przyrody,
- oznakowane piesze i rowerowe szlaki turystyczne,
- nowoczesna hala sportowa i aquapark,
- obecność bazy biwakowo – campingowo – rekreacyjnej,
- działanie na terenie miasta instytucji kultury: Pałac Kultury Zagłębia, Muzeum Miejskie „Szttygarka”, Miejska Biblioteka Publiczna im. H. Kołłątaja,
- prowadzona aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków.

Słabe strony:

- rozległe terytorium miasta, brak zintegrowania,
- nieuregulowany stan prawny części terenów w mieście,
- brak silnego zaangażowania społeczeństwa w rozwój miasta,
- poprzemysłowe zmiany środowiska,
- niewystarczający stan zabezpieczenia zabytków i postępujący proces ich niszczenia (w szczególności obiektów prywatnych i w zarządzie PKP),
- brak opracowanej mapy zabytków,
- niedostatecznie rozwinięta hotelowa i gastronomiczna baza turystyczna miasta,
- niewłaściwie przeprowadzone pod względem konserwatorskim remonty i modernizacje prywatnych domów mieszkalnych,
- brak oznaczeń informacyjnych prowadzących do przeważającej liczby zabytków,
- brak archeologicznych programów badawczych,
- przeciętnie rozwinięta baza turystyczna.

Szanse:

- współfinansowanie z budżetu miasta prac przy obiektach zabytkowych,
- fundusze Unii Europejskiej na poprawę stanu zabytków i ich ochronę,
- wzrost roli zabytku jako obiektu turystycznego,
- rosnąca wiedza i świadomość władz lokalnych o wartości dziedzictwa kulturowego,
- wzrost znaczenia Jury Krakowsko - Częstochowskiej na regionalnym rynku turystycznym,
- poprawa dostępności do zabytków przez wprowadzanie nowoczesnych, bazujących na technologiach internetowych systemów informacji turystycznej,
- rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa,
- wzrost rangi aktywnego wypoczynku w kształtowaniu się nowego stylu życia i spędzania wolnego czasu.

Zagrożenia:

- skłonność do zagospodarowania obiektów zabytkowych w sposób uproszczony,
- rosnące koszty renowacji i konserwacji obiektów zabytkowych,
- skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne,
- niewłaściwe działania inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych,
- akty wandalizmu,
- brak skutecznej egzekucji prawa,
- brak zainteresowania społecznego niektórymi zabytkami,
- niska świadomość mieszkańców miasta w temacie skarbów kultury, dziedzictwa i tradycji,
- niewystarczające środki na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- występowanie zagrożeń zewnętrznych: pożary, powódzie,
- wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy - np. nieprzemyślanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką,
- brak mechanizmów efektywnego wdrażania strategii, planów, programów itp.,
- jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: wyłącznie poprzez pryzmat ich gospodarczego wykorzystania lub przeciwnie - jedynie jako zasobu historycznego,
- zerwanie ciągłości kulturowej - zmiana systemu wartości pomiędzy pokoleniami.

8. Założenia programowe

Priorytety dotyczące działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami zostały ujęte w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Miasta Dąbrowa Górnicza na lata 2016 – 2019. Twórcy programu podkreślali ich długofalową realizację oraz wynikające z nich korzyści. Kierując się analizą stanu dziedzictwa kulturowego miasta, oceną opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno - gospodarczego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego w dalszym ciągu podtrzymujemy zasadność działań w zakresie trzech priorytetów. Kontynuacja działań w zakresie niżej wymienionych priorytetów pozwoli na właściwą ochronę i opiekę nad zabytkami Dąbrowy Górniczej.

Kontynuowane priorytety na lata 2025-2028 to:

- **PRIORYTET I: Ochrona, opieka i wyeksponowanie obiektów zabytkowych oraz walorów krajobrazu kulturowego miasta**
- **PRIORYTET II: Edukacja i szerzenie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym wraz z działaniami promocyjnymi**
- **PRIORYTET III: Dokumentacja oraz rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego miasta Dąbrowa Górnicza.**

W poniższej tabeli przedstawiono kierunki zadań i zadania do realizacji w ramach wyznaczonych priorytetów.

Tabela 8. Kierunki zadań i zadania do realizacji w ramach wyznaczonych priorytetów planowane do realizacji na terenie miasta Dąbrowa Górnicza.

PRIORYTET I: OCHRONA, OPIEKA I WYEKSPONOWANIE OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH ORAZ WALORÓW KRAJOBRAZU KULTUROWEGO MIASTA			
Kierunek działań: Zahamowanie procesu degradacji zabytków będących w zasobie gminy i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania			
<u>Nr</u>	<u>Zadanie</u>	<u>Instytucja odpowiedzialna lub koordynująca</u>	<u>Okres realizacji</u>
I.1.1	Regularne kontrolowanie stanu technicznego i stanu zachowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobie gminy	Jednostki zarządzające danym obiektem	Zadanie ciągłe
I.1.2	Uwzględnianie w planach remontowych obiektów zabytkowych oraz dbanie o prawidłowe wykonywanie prac przy takich obiektach	Wydział Inwestycji i Remontów lub inne jednostki zarządzające danym obiektem	Zadanie ciągłe
I.1.3	Starania o pozyskanie środków zewnętrznych na ochronę zabytków i prowadzenie prac przy zabytkach	Wydział Inwestycji i Remontów lub inne jednostki zarządzające danym obiektem Biuro Funduszy i Projektów miastoLAB – Laboratorium Miejskie	Zadanie ciągłe
I.1.4	Nawiązywanie i pielęgnowanie współpracy z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się sprawowaniem opieki nad zabytkami i popularyzacją dziedzictwa kulturowego	Muzeum Miejskie “Sztęgarka” Wydział Organizacji Pozarządowych i Aktywności Obywatelskiej	Zadanie ciągłe
I.1.5	Wypracowanie ścieżki postępowania mającej na celu ochronę i zatrzymanie degradacji zabytkowych cmentarzy, nagrobków, pomników i miejsc pamięci wraz ze sposobem finansowania	Muzeum Miejskie “Sztęgarka” miastoLAB – Laboratorium Miejskie Wydział Organizacji Pozarządowych i Aktywności Obywatelskiej	2026-2027
Kierunek działań: Wspieranie pozytywnych działań właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych			
I.2.1	Udzielanie dotacji celowych na podstawie Uchwały Nr XXX/619/2021 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 19 maja 2021 r. w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu Miasta Dąbrowy Górniczej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków położonych na terenie Dąbrowy Górniczej	miastoLAB – Laboratorium Miejskie	Zadanie ciągłe
I.2.2	Informowanie właścicieli i administratorów obiektów zabytkowych o możliwościach i zasadach uzyskiwania dotacji	miastoLAB – Laboratorium Miejskie	Zadanie ciągłe
I.2.3	Stworzenie materiałów informacyjnych na temat dobrych praktyk z zakresu rozwiązań konserwatorskich i budowlanych dla obiektów zabytkowych	miastoLAB – Laboratorium Miejskie	2026-2028
Kierunek działań: Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego			
I.3.1	Uwzględnienie i ochrona w dokumentach planistycznych (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, plan ogólny) obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków i do gminnej	Wydział Urbanistyki	Zadanie ciągłe

	ewidencji zabytków, obiektów historycznych, wartościowych dla krajobrazu, dóbr kultury współczesnej		
I.3.2	Uwzględnianie znaczenia ochrony i opieki nad zabytkami w dokumentach strategicznych	Wydział Rozwoju, Przedsiębiorczości i Obsługi Inwestorów	Zadanie ciągłe
I.3.3	Poprawa estetyki przestrzeni publicznej całego miasta w zakresie nośników reklamowych i ogrodzeń przy obiektach zabytkowych poprzez opracowanie tzw. uchwały krajobrazowej	miastoLAB – Laboratorium Miejskie	2026-2027
I.3.4	Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie spisu kart adresowych obiektów	miastoLAB – Laboratorium Miejskie	Zadanie ciągłe
I.3.5	Cyfryzacja i upowszechnianie bazy danych o zabytkach na terenie Miasta Dąbrowa Górnicza	miastoLAB – Laboratorium Miejskie Muzeum Miejskie “Szttygarka”	Zadanie ciągłe

PRIORYTET II: EDUKACJA I SZERZENIE WIEDZY O REGIONALNYM DZIEDZICTWIE KULTUROWYM WRAZ Z DZIAŁANAMI PROMOCYJNYMI

Kierunek działań: Edukacja i popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym

<u>Nr</u>	<u>Zadanie</u>	<u>Instytucja odpowiedzialna lub koordynująca</u>	<u>Okres realizacji</u>
II.1.1	Zajęcia w ramach programów edukacyjnych	Muzeum Miejskie “Szttygarka”, Miejska Biblioteka Publiczna im. H. Kołłątaja	Zadanie ciągłe
II.1.2	Działalność wydawnicza w zakresie historii miasta (książki, broszury, ulotki, plakaty, mapy)	Muzeum Miejskie “Szttygarka”, Miejska Biblioteka Publiczna im. H. ołłątaja	Zadanie ciągłe
II.1.3	Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych w zakresie dziedzictwa kulturowego miasta	Muzeum Miejskie “Szttygarka”, Miejska Biblioteka Publiczna im. H. Kołłątaja	Zadanie ciągłe
II.1.4	Wytyczanie i promowanie szlaków turystycznych w oparciu o znajdujące się na nich obiekty zabytkowe	Muzeum Miejskie “Szttygarka”, Wydział Marki Miasta, , Kultury i Sportu	Zadanie ciągłe

Kierunek działań: Promocja dziedzictwa kulturowego gminy służąca kreacji produktów turystycznych

II.2.1	Współpraca z mediami w zakresie promocji zabytków	Muzeum Miejskie “Szttygarka”, Wydział Marki Miasta, Kultury i Sportu	Zadanie ciągłe
II.2.2	Wydawanie publikacji promujących zabytki na terenie gminy	Muzeum Miejskie “Szttygarka”, Wydział Marki Miasta, Kultury i Sportu	Zadanie ciągłe
II.2.3	Opracowanie interaktywnej mapy internetowej zabytków na terenie Miasta Dąbrowa Górnicza – mapa Zabytków oraz jej stała aktualizacja	Muzeum Miejskie “Szttygarka”, Wydział Marki Miasta, Kultury i Sportu miastoLAB – Laboratorium Miejskie	2025-2028 + Zadanie ciągłe

PRIORYTET III: DOKUMENTACJA ORAZ ROZSZERZENIE ZASOBU I OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA DĄBROWA GÓRNICZA

Kierunek działań: Monitoring zasobów, systematyczna aktualizacja i uzupełnianie Gminnej Ewidencji Zabytków

Nr	Zadanie	Instytucja odpowiedzialna lub koordynująca	Okres realizacji
III.1.1	Aktualizacja i systematyczna weryfikacja Gminnej Ewidencji Zabytków	miastoLAB – Laboratorium Miejskie	Zadanie ciągłe
III.1.2	Prowadzenie stałego monitoringu obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków	miastoLAB – Laboratorium Miejskie	Zadanie ciągłe
Kierunek działań: Gromadzenie informacji i materiałów o przeszłości miasta			
III.2.1	Pozyskiwanie nowych eksponatów do Muzeum Miejskiego “Sztęgarka”	Muzeum Miejskie “Sztęgarka”	Zadanie ciągłe
III.2.2	Kwerendy archiwalne mające na celu pozyskanie nowych informacji o historii obiektów zabytkowych	Muzeum Miejskie “Sztęgarka”	Zadanie ciągłe
III.2.3	Tworzenie nowych ścieżek edukacyjnych wraz z tablicami informacyjnymi	Muzeum Miejskie “Sztęgarka”	Zadanie ciągłe
III.2.4	Stworzenie Programu badań archeologicznych dla Dąbrowy Górniczej oraz Programu badań nad zabytkami techniki	Muzeum Miejskie “Sztęgarka”	Zadanie ciągłe

9. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Skuteczna realizacja celów Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Dąbrowa Górnicza na lata 2025–2028 wymaga zastosowania zintegrowanego zestawu narzędzi, które wspierają ochronę dziedzictwa kulturowego. Instrumentarium to obejmuje:

1. Instrumenty strategiczno-koordynacyjne – ochrona zabytków powinna być spójna z politykami rozwoju przestrzennego i społeczno-gospodarczego miasta oraz regionu. Kluczowe znaczenie ma tu integracja działań z dokumentami strategicznymi, takimi jak strategia rozwoju miasta i gminny program rewitalizacji. Istotna jest również współpraca międzysektorowa – z instytucjami kultury, z lokalną społecznością, organizacjami wyznaniowymi i właścicielami obiektów zabytkowych.

2. Instrumenty prawne – podstawą działań są przepisy ustawowe, w tym ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. W ramach tych przepisów gmina może m.in. uchylać miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego z zapisami ochronnymi, ustanawiać strefy ochrony konserwatorskiej, tworzyć parki kulturowe czy inicjować wpisy do rejestru zabytków..

3. Instrumenty finansowe – realizacja programu wymaga odpowiedniego zaplecza finansowego. Obejmuje ono zarówno środki własne gminy (np. na prace konserwatorskie i remontowe przy zabytkach będących w jej zasobach), jak i pozyskiwanie funduszy zewnętrznych – w tym środków unijnych, dotacji celowych, subwencji czy programów grantowych. Wsparcie finansowe może być również kierowane do właścicieli i użytkowników zabytków w formie dotacji w zależności od możliwości budżetowych.

4. Instrumenty społeczne i edukacyjne – zaangażowanie społeczności lokalnej oraz organizacji pozarządowych w działania na rzecz dziedzictwa kulturowego jest niezbędne dla trwałości efektów programu. Obejmuje to działania edukacyjne, kampanie informacyjne, promocję dobrych praktyk, otaczanie opieką cennych obiektów oraz wspieranie inicjatyw obywatelskich, a także działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami (np. stworzenie stanowiska miejskiego konserwatora zabytków).

5. Instrumenty monitorujące i kontrolne – stały nadzór nad stanem zachowania zabytków oraz ich otoczenia przestrzennego jest kluczowy dla skutecznej ochrony. Obejmuje to m.in. aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring zmian w zagospodarowaniu przestrzennym oraz ocenę stanu technicznego i użytkowego obiektów. Dane te stanowią podstawę do podejmowania decyzji planistycznych i konserwatorskich.

10. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Dąbrowa Górnicza na lata 2025-2028 po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przedstawiony Radzie Miejskiej, w celu przyjęcia go

Uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego.

Prezydent po 2 latach zobowiązany jest przygotować sprawozdanie z realizacji Programu. Sprawozdanie zostanie sporządzone w pierwszym kwartale po upływie 2 lat od uchwalenia przez Radę Miejską niniejszego Programu. Prace nad kolejnym programem powinny zostać zainicjowane na 6 miesięcy przed zakończeniem czteroletniego okresu obowiązywania programu.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji programu, uwzględniająca informacje na temat działań podejmowanych przez poszczególne jednostki miejskie w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego (zgodnie z tabelą 10) wraz z podaniem wysokości środków przeznaczonych na te cele. Realizacja priorytetów będzie monitorowana za pomocą poniższych wskaźników (nie każde zadanie otrzymuje konkretny miernik, gdyż dla części zadań nie jest możliwe przypisanie miar liczbowych, dlatego sposoby weryfikacji przybierają również formę opisową):

Nr	Zadanie	Sposób weryfikacji (raportowany wskaźnik)
I.1.1	Regularne kontrolowanie stanu technicznego i stanu zachowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobie gminy	Ilość skontrolowanych obiektów, ilość obiektów wymagających remontu/konserwacji
I.1.2	Uwzględnianie w planach remontowych obiektów zabytkowych oraz dbanie o prawidłowe wykonywanie prac przy takich obiektach	Ilość obiektów uwzględnionych w planach remontowych. Jeśli remont był wykonywany: sposób w jaki zadbano o prawidłowe wykonywanie prac
I.1.3	Starania o pozyskanie środków zewnętrznych na ochronę zabytków i prowadzenie prac przy zabytkach	Ilość pozyskanych środków, ilość złożonych wniosków
I.1.4	Nawiązywanie i pielęgnowanie współpracy z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się sprawowaniem opieki nad zabytkami i popularyzacją dziedzictwa kulturowego	Opis podjętych działań, ilość organizacji pozarządowych, z którymi została podjęta współpraca
I.1.5	Wypracowanie ścieżki postępowania mającej na celu ochronę i zatrzymanie degradacji zabytkowych cmentarzy, nagrobków, pomników i miejsc pamięci wraz ze sposobem finansowania	Wypracowanie: tak (opis wypracowanego rozwiązania)/nie
I.2.1	Udzielanie dotacji celowych na podstawie Uchwały Nr XXX/619/2021 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 19 maja 2021 r. w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu Miasta Dąbrowy Górniczej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków położonych na terenie Dąbrowy Górniczej	Ilość udzielonych dotacji celowych z budżetu miasta, ilość wniosków o udzielenie dotacji, wysokość udzielonych dotacji
I.2.2	Informowanie właścicieli i administratorów obiektów zabytkowych o możliwościach i zasadach uzyskiwania dotacji	Opis realizacji, sposoby informowania właścicieli i administratorów obiektów zabytkowych o możliwościach i zasadach uzyskiwania dotacji
I.2.3	Stworzenie materiałów informacyjnych na temat dobrych praktyk z zakresu rozwiązań konserwatorskich i budowlanych dla obiektów zabytkowych	Ilość i opis stworzonych materiałów
I.3.1	Uwzględnienie i ochrona w dokumentach planistycznych (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, plan ogólny) obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków i do gminnej ewidencji zabytków, obiektów historycznych, wartościowych dla krajobrazu, dóbr kultury współczesnej	Opis realizacji zadania, ilość dokumentów planistycznych opracowanych w raportowanym okresie, w których uwzględniono ochronę zabytków (w stosunku do liczby wszystkich dokumentów planistycznych opracowanych w raportowanym okresie)
I.3.2	Uwzględnianie znaczenia ochrony i opieki nad zabytkami w dokumentach strategicznych	Opis realizacji zadania, ilość dokumentów strategicznych opracowanych w raportowanym okresie, w których uwzględniono ochronę zabytków (w stosunku do liczby wszystkich dokumentów strategicznych opracowanych w raportowanym okresie)
I.3.3	Poprawa estetyki przestrzeni publicznej całego miasta w zakresie nośników reklamowych i ogrodzeń przy	Opracowanie tzw. uchwały krajobrazowej: tak/nie

	obiektach zabytkowych poprzez opracowanie tzw. uchwały krajobrazowej	
I.3.4	Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie spisu kart adresowych obiektów	Ilość obiektów wpisanych do GEZ i ilość opracowanych kart, Ilość obiektów wykreślonych z GEZ
I.3.5	Cyfryzacja i upowszechnianie bazy danych o zabytkach na terenie Miasta Dąbrowa Górnicza	Sposób realizacji zadania,
II.1.1	Zajęcia w ramach programów edukacyjnych	Ilość przeprowadzonych zajęć
II.1.2	Działalność wydawnicza w zakresie historii miasta (książki, broszury, ulotki, plakaty, mapy)	Ilość wydanych książek, broszur, ulotek, plakatów, map
II.1.3	Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych w zakresie dziedzictwa kulturowego miasta	Ilość zrealizowanych konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych
II.1.4	Wytyczanie i promowanie szlaków turystycznych w oparciu o znajdujące się na nich obiekty zabytkowe	Ilość wytyczonych szlaków, sposoby ich promocji
II.2.1	Współpraca z mediami w zakresie promocji zabytków	Opis realizacji zadania
II.2.2	Wydawanie publikacji promujących zabytki na terenie gminy	Ilość wydanych publikacji
II.2.3	Opracowanie interaktywnej mapy internetowej zabytków na terenie Miasta Dąbrowa Górnicza – mapa Zabytków oraz jej stała aktualizacja	Opracowanie: tak/nie Ilość aktualizacji
III.1.1	Aktualizacja i systematyczna weryfikacja Gminnej Ewidencji Zabytków	Ilość przeprowadzonych aktualizacji i weryfikacji
III.1.2	Prowadzenie stałego monitoringu obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków	Ilość przeprowadzonych wizji w terenie w celu oceny stanu obiektów wpisanych do GEZ, opis realizacji zadania
III.2.1	Pozyskiwanie nowych eksponatów do Muzeum Miejskiego “Szttygarka”	Ilość nowych eksponatów
III.2.2	Kwerendy archiwalne mające na celu pozyskanie nowych informacji o historii obiektów zabytkowych	Ilość przeprowadzonych kwerend
III.2.3	Tworzenie nowych ścieżek edukacyjnych wraz z tablicami informacyjnymi	Ilość nowych ścieżek edukacyjnych
III.2.4	Stworzenie Programu badań archeologicznych dla Dąbrowy Górniczej oraz Programu badań nad zabytkami techniki	Opracowanie Programu badań archeologicznych: tak/nie Opracowanie Programu badań nad zabytkami techniki: tak/nie

11. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady, które zawiera Rozdział 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane, m.in. z następujących źródeł:

- 1) z budżetu miasta finansowanie odbywa się w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 81 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, lub dotyczy stanowisk archeologicznych odkrytych na terenie będącym własnością miasta;
- 2) z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
- 3) z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodne z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;

- 4) z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy;
- 5) z dotacji unijnych;
- 6) od fundacji;
- 7) od osób fizycznych, prawnych, kościelnych;
- 8) z rządowych programów celowych.

11.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu, przy czym należy zaznaczyć, że odnoszą się one do zabytków wpisanych do rejestru. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku, jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony

dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący miasta lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego co roku ogłasza programy, w ramach których można się ubiegać o dofinansowanie projektów związanych z ochroną zabytków. Mimo, że są one ogłaszane każdego roku, zakres merytoryczny i tematyczny w poszczególnych latach zasadniczo nie ulegał zmianie.

12. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

W okresie obowiązywania *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Dąbrowa Górnicza na lata 2025-2028*, miasto dokona analizy potrzeb w zakresie konserwacji zabytków oraz możliwości finansowych gminy w tym zakresie. Gmina przeznaczy środki na konserwację zabytków zdobyte ze źródeł publicznych. Będą one przeznaczane na cele wyznaczone przez administrujących zabytkowymi obiektami. Zgodnie z w/w analizą Gmina będzie w ramach posiadanych środków na bieżąco wykonywać prace renowacyjne obiektów własnych umieszczonych w Gminnej Ewidencji Zabytków oraz dotować prace przy zabytkach nie będących jej własnością na podstawie kierowanych przez właścicieli wniosków. Działania te realizowane będą na podstawie Uchwały nr XXX/619/2021 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 19 maja 2021 r. w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu Miasta Dąbrowy Górniczej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków położonych na terenie Dąbrowy Górniczej.

Biorąc pod uwagę korzystne położenie miasta oraz dużą ilość obiektów posiadających wartości zabytkowe Gminny Program Opieki nad Zabytkami stanowić będzie pomocne narzędzie w ukierunkowaniu polityki gminnej w zakresie rozwoju turystyki, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego, prowadzonej w sposób uporządkowany i długoterminowy. Wszystkie te elementy przyczynią się do postrzegania Dąbrowy Górniczej jako przyjaznej turystom i inwestorom, dumnej ze swoich walorów zabytkowych oraz dbającej o własne dziedzictwo kulturowe i historyczne.

13. Spis tabel i map

Mapa 1 Granice administracyjne Dąbrowy Górniczej wraz z otaczającymi gminami.

Mapa 2 Granice administracyjne Dąbrowy Górniczej z naniesionymi obszarami dzielnic.

Tabela 1 Wykaz cmentarzy na terenie miasta Dąbrowa Górnicza.

Tabela 2 Wykaz najcenniejszych nagrobków poddanych renowacji w latach 2014 – 2025 na cmentarzu przy ulicy Starocmentarnej.

Tabela 3 Wykaz najcenniejszych nagrobków poddanych renowacji w latach 2014 – 2025 na cmentarzu przy ulicy 11 listopada.

Tabela 4 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w mieście Dąbrowa Górnicza.

Tabela 5 Wykaz wybranych zabytków ruchomych z terenu miasta Dąbrowa Górnicza.

Tabela 6 Wykaz zabytków pozyskanych do zbiorów Muzeum Miejskiego „Sztęgarka” od 1997 do 2024 roku.

Tabela 7 Wykaz liczbowy zabytków pozyskanych do działu archeologii Muzeum Miejskiego „Sztęgarka” w latach 2003 - 2024.

Tabela 8 Kierunki zadań i zadania do realizacji w ramach wyznaczonych priorytetów planowane do realizacji na terenie miasta Dąbrowa Górnicza.

Bibliografia

Wykaz obowiązujących aktów prawnych:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Z 1997 r., nr 78 poz. 483 z późn. zm.).

Ustawy:

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. 2024 poz. 1292 t.j.),

Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 roku (Dz. U. 2025 poz. 1153 t.j.),

Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r. (Dz.U. 2024 poz. 1130 z późn. zm.),

Ustawa Prawo budowlane z dnia 7 lipca 1994 r. (Dz. U. 2025 poz. 418 z późn. zm.),

Ustawa Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 r. (Dz.U. 2025 poz. 647 z późn. zm.),

Ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. (Dz.U. 2024 poz. 1478 z późn. zm.),

Ustawa o gospodarce nieruchomościami z dnia 21 sierpnia 1997 r. (Dz.U. 2024 poz. 1145 z późn. zm.),

Ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej z dnia 25 października 1991 r. (Dz.U. 2024 poz. 87),

Ustawa o działalności pożytku publicznego i wolontariacie z dnia 24 kwietnia 2003 r. (Dz.U. 2025 poz. 1338 t.j.),

Ustawa o muzeach z dnia 21 listopada 1996 r. (Dz.U. 2022 poz. 385 t.j.),

Ustawa o bibliotekach z dnia 27 czerwca 1997 r. (Dz.U. 2022 poz. 2393 t.j.),

Ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z dnia 14 lipca 1983 r. (Dz.U. 2020 poz. 164 z późn. zm.).

Rozporządzenia

Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 30, poz. 259),

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 75, poz. 706),

Rozporządzenie Rady Ministrów Kultury z 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 roku Nr 102, poz. 1066),

Rozporządzenie Ministra Kultury z 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2020 roku poz.1901),

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opieką nad zabytkiem” (Dz. U. z 2004 roku Nr 124, poz. 1304 z późn. zm.),

Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 roku Nr 212, poz. 2153),

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie udzielania dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r., poz. 110),

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 roku Nr 89, poz. 510),

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2021 r., poz. 56 t.j.),

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. z 2021 r., poz. 81 t.j.),

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2019 roku poz.1470).

Dokumenty strategiczne

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026 – Uchwała Nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. (M.P. 2023 poz. 1470 z późn. zm.),

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 (M.P. 2020 poz. 1060, Uchwała Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.),

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie śląskim na lata 2022 - 2025 (Dz. U. Woj. Śl. z 2022 r. poz. 3000 z późn. zm., Uchwała Nr VI/43/09/2022 Sejmiku Województwa śląskiego z dnia 25.04.2022 r. z późn. zm.),
Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” (Uchwała Sejmiku Województwa Śląskiego nr VI/24/1/2020 z dnia 19 października 2020 r.),
Plan zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+ (Dz. U. Woj. Śl. z 2016 r. poz. 4619, Uchwała Nr V/26/2/2016 z dnia 29 sierpnia 2016 r.),
Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Dąbrowa Górnicza - II edycja (Uchwała Nr XXIII/374/08 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 30 stycznia 2008 r. zmieniona Uchwałą Nr XXXIII/706/2017 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 22 listopada 2017 r. oraz Uchwałą Nr LIX/1018/2023 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 6 września 2023 r.),
Strategia Rozwoju Miasta: Dąbrowa Górnicza 2030 (Uchwała Nr LII/900/2023 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 8 lutego 2023 roku)
Program Rewitalizacji: Dąbrowa Górnicza 2023 - aktualizacja – 2020 r. (Uchwała Nr XXV/542/2020 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 16 grudnia 2020 r.)
Gminny Program Rewitalizacji dla obszaru rewitalizacji Gminy Dąbrowa Górnicza (Uchwała Nr XV/240/2025 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 17 lipca 2025 r.).

Publikacje i materiały źródłowe

Monografia Dąbrowy Górniczej t. I, II, III, Dąbrowa Górnicza 2016 – 2020,
Studium historyczne Dąbrowy Górniczej - maszynopis, Dąbrowa Górnicza 1998,
Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Dąbrowa Górnicza na lata 2016 – 2019, Załącznik do Uchwały Nr XVII/380/2016,
Materiały udostępnione przez Urząd Miejski Dąbrowy Górniczej,
Materiały konserwatorskie udostępnione w siedzibie WKZ o. Katowice.